

การใช้สมุนไพรรักษาโรคของชุมชนรอบพรุในนาธาวิวาส

The Use of Herbs as Medicine of Community around Peat Swamp Areas in Narathivat

พรรณานีย์ กิติรัตน์ตระการและชูจิตร์ อนันต์โชค

ส่วนวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพร สำนักวิชาการป่าไม้ กรมป่าไม้

การใช้สมุนไพรรักษาโรค เป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ ซึ่งจะแตกต่างกันออกไปขึ้นกับแต่ละท้องถิ่นและเชื้อชาติ แม้ว่า จะลดความนิยมไปบ้างเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์ มีระบบการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามาแทนที่ แต่ในปัจจุบัน กระแสโลกาภิวัตน์ได้หวนกลับมานิยมผลิตภัณฑ์ที่ได้จากธรรมชาติ จึงทำให้การใช้สมุนไพรกลับมาได้รับความนิยมอีกครั้งหนึ่ง ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกมีการใช้ประโยชน์จากสมุนไพรอย่างหลากหลาย มีทั้งใช้ในรูปแบบของยารักษาโรค อาหารเสริม อาหารเสริมสุขภาพ เครื่องสำอาง เป็นต้น ในประเทศไทยเราก็เช่นกัน ประชาชนกลับมานิยมการรักษาโรคด้วยสมุนไพรมากขึ้น ได้มีการนำระบบแพทย์ทางเลือกมาใช้ตามหน่วยงานของสาธารณสุขในจังหวัดต่าง ๆ โดยที่ผู้เข้ารับการรักษาจะสามารถเลือกได้ว่า จะรักษาโรคโดยการแพทย์แผนปัจจุบันหรือรักษาโดยใช้สมุนไพร และยังมีผลิตภัณฑ์สมุนไพรเดี่ยวในการรักษาโรคในโรงพยาบาลชุมชนด้วย ซึ่งได้แก่ ชุมเห็ดเทศ ฟ้าทะลายโจร พญาสัตบรรณ ขมิ้นชัน และ ว่านหางจระเข้ ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรรักษาโรคเป็นศาสตร์ที่น่าสนใจและควรมีการถ่ายทอดและอนุรักษ์ไว้ เนื่องจากตำหรับยาบางตำหรับมีประสิทธิภาพอย่างมากในการรักษาโรค และแทบไม่มีผลข้างเคียงเลย ถ้าเราไม่สนใจที่จะฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับมาส่งเสริมกันใหม่ วิชาการอันทรงคุณค่าเหล่านี้ก็จะสูญหายไปกับกาลเวลาที่ล่วงเลยไป

ป่าพรุ เป็นป่าที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากป่าอื่น ๆ โดยทั่วไป ชนิดของพรรณพืชก็จะมีคุณลักษณะเฉพาะด้วย ชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ พรุก็จะมี การนำเอาพรรณพืชจากป่าพรุมาใช้เป็นสมุนไพรรักษาโรค เช่นเดียวกับกับชุมชนอื่น ๆ ซึ่งมีการใช้ทั้งในรูปยาเดี่ยวและยาตำรับ ชนิดของพรรณพืชที่ใช้ได้จากป่าพรุหรือมีพืชจากป่าพรุอื่นมาผสมรวมกันเป็ยาตำรับ ดังนั้น หากได้มีการศึกษา รวบรวมเป็นเอกสารเผยแพร่ นอกจากเป็นการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านนี้ไว้แล้ว ยังเป็นการกระตุ้นให้ชุมชนที่อาศัยอยู่รอบ ๆ ป่าพรุเห็นความสำคัญและมีความมุ่งมั่นในการจะร่วมรักษาป่าพรุไว้ให้คงอยู่ตลอดไป

การใช้สมุนไพรรักษาโรค สิ่งหนึ่งที่ต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรกคือชื่อหรือชนิดของพรรณไม้ เนื่องจาก การเรียกชื่อของพืชชนิดหนึ่ง จะแตกต่างกันออกไปในแต่ละพื้นที่ หรืออาจมีชื่อพ้องกัน แต่เป็นพืชคนละชนิดกัน ทำให้เกิดความเข้าใจผิดได้ จึงต้องมีการสังเกตส่วนต่าง ๆ ของพืชเพื่อใช้ในการตรวจสอบเอกลักษณ์ของพรรณพืช สิ่งที่ต้องสังเกตมีดังนี้

- ราก ให้สังเกตว่าเป็นรากฝอยหรือรากแก้ว หรือเป็นรากที่เปลี่ยนหน้าที่ไป ขนาด สี ความแข็ง เป็นต้น
- ลำต้น ให้สังเกตลักษณะของลำต้น ลักษณะของเปลือก ความหนาของเปลือก สีของเนื้อไม้ วงปี กลิ่น เป็นต้น
- ใบ ให้ดูว่าใบมีรูปร่างลักษณะอย่างไร ปลายใบ โคนใบ ขอบใบ เส้นใบ หูใบ การเรียงตัวของใบ ความหยาดละเอียดของพื้นผิวใบ สี ต่อม้ำมัน เป็นต้น

- **ดอก** ให้สังเกตลักษณะของช่อดอก รูปร่างของดอก สี การเรียงตัวของเกสร ลักษณะของกลีบดอก กลีบเลี้ยง เกสรตัวผู้และเกสรตัวเมีย เป็นต้น
- **เมล็ด** ให้สังเกตลักษณะรูปร่าง สี เป็นต้น

นอกจากรู้ชนิดหรือชื่อของพืชสมุนไพรแล้ว คุณภาพของสมุนไพรก็มีความสำคัญ ซึ่งคุณภาพของสมุนไพรจะขึ้นกับปัจจัยหลายประการ เช่น ส่วนของพืชที่ใช้ ปริมาณสารสำคัญในพืช ช่วงเวลาที่เก็บ วิธีการเก็บ พื้นที่ปลูก สภาพแวดล้อม เป็นต้น ในที่นี้จะขอกล่าวถึงพอสังเขปดังนี้

- **สมุนไพรที่ใช้รากหรือหัว** ควรเก็บในช่วงที่พืชหยุดเจริญเติบโต ในช่วงต้นฤดูหนาวถึงปลายฤดูร้อน หรือเก็บในช่วงที่ใบและดอกร่วงหมด เพราะในช่วงนี้ รากจะสะสมอาหารไว้มากที่สุด ทำให้มีปริมาณสารสำคัญมากที่สุดด้วย
- **สมุนไพรจากเปลือกราก** ควรเก็บในช่วงต้นฤดูฝน และต้องหาวิธีการเก็บที่เกิดผลกระทบต่อการเจริญเติบโตของพืชให้น้อยที่สุด
- **สมุนไพรจากเปลือกต้น** ควรเก็บในช่วงฤดูร้อนต่อกับฤดูฝน ก่อนที่ต้นไม้จะเริ่มผลิใบ เพราะว่าจะลอกเปลือกได้ง่าย และมีปริมาณสารสำคัญในเปลือกสูง
- **ใบหรือทั้งต้น** ควรเก็บในช่วงที่พืชเจริญเติบโตมากที่สุดก่อนที่พืชจะออกดอก และควรเก็บในเวลากลางวัน เนื่องจากใบจะสะสมสารต่าง ๆ ไว้มากที่สุดจากกระบวนการสังเคราะห์แสง ยกเว้นการเก็บเพื่อกลั่นเอาน้ำมันหอมระเหยต้องเก็บในตอนเช้ามีด นอกจากนี้ การเก็บใบพืชบางชนิดอาจจะต้องระบุด้วยว่าต้องใช้ใบชนิดใด เช่น ใบแก่ ใบที่ไม่แก่หรืออ่อนเกินไป ใบที่เก็บในขณะที่ดอกเริ่มบานหรือดอกบานเต็มที่ เป็นต้น
- **สมุนไพรจากดอก** ส่วนใหญ่จะเก็บช่วงดอกบานหรือดอกเจริญเติบโตเต็มที่ แต่ก็อาจมีบางชนิดที่เก็บในช่วงดอกตูม
- **สมุนไพรจากผล** เก็บเมื่อผลแก่เต็มที่แต่ยังไม่สุก เนื่องจากผลสุก สารต่าง ๆ จะถูกทำลายไป หรือถูกนำไปเลี้ยงเมล็ด แต่พืชบางชนิดอาจจะเก็บในช่วงผลอ่อนก็ได้
- **สมุนไพรจากเมล็ด** ควรเก็บเมื่อผลสุกงอมเต็มที่ เนื่องจากเมล็ดแก่จะมีสารต่าง ๆ สะสมอยู่มาก

เมื่อได้ชนิดและส่วนของพืชสมุนไพรแล้ว การจะนำพืชสมุนไพรไปใช้ จะต้องมีการแปรสภาพของสมุนไพรเสียก่อน โดยต้องนำมาคัดเลือก ล้าง ตัดหรือหั่นเป็นชิ้นตามความเหมาะสม แล้วทำให้แห้งโดยการตากแดดหรืออบ ส่วนใหญ่แล้วนิยมนำสมุนไพรไปตากแห้ง เพราะจะได้คุณภาพยาที่คงที่ สามารถเก็บได้ตามฤดูกาลที่มีตัวยามากที่สุด และเพื่อความสะดวกในการเก็บรักษา แต่ก็มีสมุนไพรบางชนิดที่ต้องใช้ในสภาพสด ๆ วิธีการแปรสภาพของแต่ละส่วนของพืชก็แตกต่างกันออกไป คือ

- **รากหรือหัว** หลังจากคัดขนาดเรียบร้อย ต้องล้างดินและสิ่งสกปรกออก เอารากฝอยออกให้หมด ถ้าเป็นพืชเนื้อแข็ง แห้งยาก ต้องหั่นเป็นชิ้น ๆ ตามความเหมาะสมเสียก่อน แล้วจึงนำไปให้ความร้อนแบบต้มหนึ่งและอบให้แห้งในอุณหภูมิที่เหมาะสมต่อไป
- **เปลือก** ต้องหั่นเป็นชิ้นให้มีขนาดพอเหมาะ ตากให้แห้ง

- **ใบหรือทั้งต้น** นำมาล้างให้สะอาดเสียก่อน แล้วตากแดดให้แห้งสนิท และก่อนที่จะแห้งสนิท ควรมัดเป็นกำเสียก่อน เป็นการป้องกันการหลุดร่วงง่าย ส่วนพืชที่มีน้ำมันหอมระเหย ควรผึ่งไว้ในที่ร่มหรือเก็บในตู้แช่เพื่อรอการกลั่นน้ำมันหอมระเหยต่อไป
- **ดอก** ใช้วิธีการตากให้แห้งโดยรักษารูปดอกไว้ให้สมบูรณ์ที่สุด
- **ผล** ส่วนใหญ่ตากแห้งได้เลย ยกเว้นบางชนิดต้องหั่นเป็นชิ้นเสียก่อน จึงตากให้แห้งต่อไป
- **เมล็ด** เก็บผลมาตากให้แห้งก่อน จึงเอาเมล็ดออก

การนำส่วนต่าง ๆ ของสมุนไพรที่เตรียมไว้ไปรักษาโรค จะมีวิธีการใช้ที่แตกต่างกันมากมายหลายวิธี เช่น ทำเป็นยาต้ม ยาขง ยาลูกกลอน ยาดองเหล้า ใช้ในรูปของน้ำมันทาถูวนวด เป็นต้น ซึ่งแต่ละวิธีมีข้อควรคำนึงถึงดังนี้

- **ยาต้ม** เป็นการปรุงยาสมุนไพรด้วยความร้อนที่ใช้น้ำเป็นตัวทำละลาย เป็นวิธีที่นิยมมากที่สุด จะนำยาสมุนไพรต้มในภาชนะดินเผาหรือหม้อเคลือบ ไม่ควรใช้ภาชนะโลหะ เพราะตัวยาอาจทำปฏิกิริยากับโลหะได้ แล้วเติมน้ำที่สะอาดลงไปให้ท่วมยา ถ้ายาลอยน้ำก็ให้กดให้จมเพื่อที่จะสะดวกในการกะปริมาณน้ำ คนตัวยาคือให้เข้ากัน แช่ทิ้งไว้ประมาณ 15-20 นาที เพื่อให้ยาดูดซึมน้ำเต็มที่ ใช้ไฟขนาดกลางต้มให้น้ำเดือด แล้วใช้ไฟอ่อนต้มต่อ คอยคนสม่ำเสมอเพื่อไม่ให้ยาไหม้ จนระดับน้ำอยู่เสมอยาพอดีก็รับประทานได้ ยาต้มควรรับประทานให้หมดภายในวันเดียว ถ้าเป็นยาหม้อใหญ่ จำเป็นต้องทิ้งไว้ข้ามวัน ต้องอุ่นยาทุกเช้า-เย็น เพื่อไม่ให้ยาบูด

ยาต้มมีข้อดีตรงที่ว่าเตรียมง่าย สะดวก ปลอดภัย ยาถูกดูดซึมง่ายและออกฤทธิ์ ได้เร็ว แต่มีข้อเสียคือเก็บได้ไม่นาน รสและกลิ่นอาจรับประทานยากสำหรับยาบางชนิด

- **ยาขง** เป็นการปรุงยาโดยใช้สมุนไพรแห้ง เติมน้ำร้อนลงไปเป็นตัวทำละลาย ส่วนใหญ่ใช้กับส่วนของพืชที่บอบบาง เช่น ดอก ใบ ไม่ต้องต้มตัวยาก็ละลายออกมาได้โดยจะใช้สมุนไพรที่สะอาด ผึ่งลมให้แห้งดีแล้ว หั่นเป็นชิ้นเล็ก บาง ๆ (บางชนิดต้องย่างไฟหรือคั่วให้หอมก่อน) ใส่ลงในแก้วประมาณ 1 หยิบมือ (ใช้นิ้วโป้ง นิ้วชี้ นิ้วกลางหยิบขึ้นมา) เติมน้ำร้อนเดือดจัดลงไปเต็มแก้ว ปิดฝาทิ้งไว้ประมาณ 3-5 นาที ให้ตัวยาละลายออกมาเต็มที่ก็ใช้ดื่มได้ อย่าทิ้งยาขงไว้นานเกินไป เพราะรสจะขม กลิ่น และรสของยาอาจเปลี่ยนแปลงได้ ยาขงมีข้อดีตรงที่เตรียมง่าย ตัวยาดูดซึมง่าย ยามีกลิ่นหอม รสชาติดี

- **ยาดองเหล้า** เป็นการปรุงยาโดยใช้เหล้าเป็นตัวทำละลายสกัดตัวยาดูดซึมออกมา มักใช้กับตัวยาในสมุนไพรที่ละลายได้ดีในแอลกอฮอล์ โดยจะนำยาสมุนไพรใส่ลงในขวดโหลที่ใช้ดอง เติมเหล้า (เหล้าโรง 28 หรือ 40 ดีกรี) จนท่วมยา ปิดฝาให้สนิทประมาณ 7 วัน - 1 เดือน (แล้วแต่ชนิดของยา) ก็รินเอามารับประทานได้

นอกจากการดองเหล้าโดยวิธีดังกล่าวแล้ว ยังมีวิธีการที่เรียกว่า “ดองแบบร้อน” เพื่อให้ได้ยาเร็วขึ้น การดองแบบร้อนต่างกับดองเหล้าธรรมดาตรงที่เมื่อเติมน้ำเสร็จแล้ว นำโหลดองยาลงในหม้อที่ใส่น้ำไว้พอประมาณ ต้มจนน้ำเดือด เอาโหลดองยาขึ้นได้ ทิ้งไว้ 1-2 สัปดาห์ก็รับประทานได้ ถ้าไม่ใช้วิธีต้มน้ำ อาจใช้วิธีตากแดดแทนก็ได้ ในช่วงตากแดด คนยาวันละครั้ง จนกว่าจะครบเวลาดอง จึงนำมาใช้

ห้ามใช้ยาตองเหล้ากับผู้ป่วยความดันโลหิตสูง หญิงมีครรภ์ ผู้ป่วยโรคหัวใจ ผู้ป่วยที่แพ้เหล้า

- **ยามง** เป็นการปรุ่ยาโดยนำสมุนไพรมาบดให้เป็นผง ครอบดให้ละเอียดให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เนื่องจากยามงยังละเอียดเท่าใด สรรพคุณก็จะดีขึ้นตามไปด้วย เพราะเมื่อรับประทานเข้าไป ยามงที่ละเอียดจะย่อยได้ง่ายขึ้น เร็วขึ้น ตัวยาาก็จะถูกดูดซึมได้เร็วขึ้นและง่ายขึ้นเช่นกัน โดยทั่วไปจะใช้ยามงครั้งละ ½ - 1 ช้อนชา ละลายน้ำสุกรับประทาน
- **ยาลูกกลอนน้ำผึ้ง** เป็นการปรุ่ยาโดยใช้ยามงผสมน้ำผึ้ง บั่นให้เป็นเม็ด ยาลูกกลอนน้ำผึ้งจะแตกตัวช้า ออกฤทธิ์ได้นาน มักใช้เป็นยารักษาโรคเรื้อรังและโรคต้องการบำรุง น้ำผึ้งที่ใช้ผสมจะเป็นตัวช่วยบรรเทาใช้มีรสชาดรับประทานง่ายขึ้น และช่วยบำรุงร่างกายด้วย

การเคี้ยวน้ำผึ้งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก ความร้อนจะช่วยฆ่าเชื้อโรคและไล่น้ำที่มีอยู่ในน้ำผึ้งออก ทำให้ยาลูกกลอนไม่ขึ้นรา สามารถเก็บไว้ใช้ได้นาน การเคี้ยวน้ำผึ้งส่วนใหญ่นิยมใช้ภาชนะทองเหลือง เทน้ำผึ้งลงไปประมาณน้ำหนักเท่าผงยาที่ใช้ นำภาชนะขึ้นตั้งไฟ ช่วงแรกใช้ไฟแรง พอ น้ำผึ้งเดือดให้ใช้ไฟอ่อนเคี้ยวจนน้ำผึ้งได้ที่ ซึ่งจะใช้เวลาประมาณ 10-15 นาที การสังเกตว่าน้ำผึ้งได้ที่หรือยัง ให้ดูที่ฟอง ถ้าฟองยุบและมีขนาดละเอียด แสดงว่าน้ำผึ้งเคี้ยวได้ที่แล้ว

การผสมน้ำผึ้งกับยา ให้เทยามงลงไปในภาชนะผสม ค่อย ๆ ภาคน้ำผึ้งลงไปบนผงยาพร้อมกับคลุกเคล้ายาไปด้วยจนน้ำผึ้งหมด คลุกเคล้ายาต่อไปอีก จนยากับน้ำผึ้งเข้ากันได้ดี จับตัวกันเหนียว สังเกตได้จากยาไม่ติดมือ และเมื่อปั้นเม็ดยาแล้ว ทดลองบีบดูยาจะไม่แตก่วน จากนั้นจึงปั้นยาให้เป็นเม็ดตามขนาดที่ต้องการ ผึ่งแดดอีกครั้งก่อนเก็บเข้าภาชนะที่ปิด
- **ยาตำคั้นเอาแต่น้ำ** ใช้สมุนไพรมาตำให้ละเอียดที่สุด คั้นเอาแต่น้ำมาใช้ กากทิ้งไป สมุนไพรที่ใช้มักเป็นส่วนของพืชที่มีน้ำมาก อ่อนนุ่ม ตำให้แหลกได้ง่าย น้ำยาที่ได้จะมีกลิ่น รส รุนแรง ยามีความเข้มข้นมาก การใช้จึงใช้แต่น้อย โดยทั่วไปใช้ครั้งละประมาณ 1 ถ้วยชา
- **ยาฝน** เป็นวิธีที่นิยมกันมากวิธีหนึ่ง เพราะทำได้ง่าย การฝนยาจะฝนกับฝาดที่มีที่ใส่น้ำลงไปเล็กน้อย แล้วรับประทาน
- **ยาพอก** เป็นยาที่ใช้ภายนอก เตรียมโดยเอาสมุนไพรสดมาตำให้ละเอียด ผสมเหล้าเป็นน้ำกระสายยา เพื่อให้ตัวยาออกฤทธิ์ได้เร็วขึ้น คนให้เข้ากัน จากนั้น จึงนำยาไปพอกอวัยวะที่ต้องการรักษา

จากการสัมภาษณ์หมอพื้นบ้านในชุมชนรอบป่าพรุในอำเภอสุโขทัย-ลก อำเภอสุโขทัย และอำเภอตากใบ จังหวัดนราธิวาส จำนวน 14 คน พบว่ามีการใช้ยาสมุนไพรรักษาโรคอย่างหลากหลาย มีใช้ทั้งในรูปยาต้ม ยาตองเหล้า ยาฝน ยาพอก และยาลูกกลอน แต่ส่วนใหญ่แล้วจะใช้ในรูปของยาต้มและยาฝน โดยหมอพื้นบ้านจะเป็นคนออกไปเก็บสมุนไพรด้วยตนเอง ในป่าพรุและบริเวณรอบหมู่บ้าน จะมีบ้างบางชนิดที่ต้องเข้าไปเก็บในป่าลึกหรือบนภูเขา เมื่อมีคนไข้มารับการรักษา สิ่งสำคัญคือต้องวินิจฉัยโรคให้ถูกต้องก่อนที่จะมีการให้ยา การรักษาในโรคบางโรคจะมีการทอ่คาถาหรือมีพิธีทางศาสนาไปด้วย โรคบางโรคก็จะมีข้อห้ามหรือข้อจำกัดบางอย่าง เช่น คนที่เป็นโรคเรื้อรัง ห้ามไม่ให้กินเนื้อวัวและห้ามยุ่งเกี่ยวกับวัว เป็นต้น หรือยาบางตำรับก็มีข้อควรระวัง เช่น ใช้ยานี้แล้วห้ามใช้ร่วมกับยาแผนปัจจุบัน ห้ามรับประทานมะละกอ ห้ามดื่ม

เหล่า เป็นต้น ศาสตร์ทางการแพทย์พื้นบ้านเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ จะมีบ้างที่ได้จากการผันตามที่เรียกกันว่าผีบอก หมอพื้นบ้านในชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมาก ลูกหลานส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาในระดับวิทยาลัยหรือมหาวิทยาลัย จึงไม่ค่อยสนใจในวิชาการเหล่านี้ ทำให้เกิดปัญหาต่อการเข้าไปเก็บหาพืชสมุนไพรในป่าอันเนื่องมาจากวัยและความไม่คล่องตัวของหมอพื้นบ้าน ทำให้การรักษาโรคบางชนิดต้องหันไปพึ่งแพทย์แผนปัจจุบันเนื่องจากขาดแคลนพืชสมุนไพร แต่ยังมีโรคที่ตำหรับยาต่าง ๆ ยังไม่ได้สูญหายไปด้วย จากการที่ได้ศึกษาจากหมอพื้นบ้านครั้งนี้สามารถรวบรวมการรักษาโรคด้วยสมุนไพรตามสรรพคุณที่ใช้ในการรักษาได้ดังนี้

สรรพคุณในการรักษาโรคของพืชสมุนไพร

1. เกล็ดอน

<u>ขนานที่ 1</u>	ข่าลิง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้หัวข่าลิง ทูบ แล้วทาบริเวณที่เป็นเกล็ดอน

2. แก้วข้า

<u>ขนานที่ 1</u>	มดแดง
<u>วิธีใช้</u>	เอาถุงครอบรังมดแดง พรมน้ำเล็กน้อย บิดน้ำออก เอาน้ำมาใส่เกล้าขาวเล็กน้อย และยาดำ ทาบริเวณที่เป็นแผลซ้ำใน
<u>ขนานที่ 2</u>	เทียนกิ่ง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบเทียนกิ่ง ตำ แล้วพอกบริเวณที่ซ้ำจากการถูกหนีบ
<u>ขนานที่ 3</u>	ปลิงทะเล
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ปลิงทะเลชนิดขาวหรือดำก็ได้ ต้มกับน้ำจนเปื่อย และเคี้ยวต่อจนน้ำงวด ผสมกับน้ำมันพืช ทาแผลสด และบริเวณที่ซ้ำได้

3. แก้วทองมาน

<u>ขนานที่ 1</u>	เจตมูลเพลิงแดง ดีปลี จันทน์เทศ
<u>วิธีใช้</u>	รากเจตมูลเพลิงดอกแดง ดีปลีแปดเหลี่ยม ลูกจันทน์เทศ ต้มกินแก้ท้องมาน <u>คนท้องห้ามรับประทานเพราะจะทำให้แท้งลูกได้</u>

4. แก้วปอด บวม

<u>ขนานที่ 1</u>	เทียนะ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบอ่อนของเทียนะ ตำ แล้วนำมาพอกแก้ปวด บวม
<u>ขนานที่ 2</u>	ล้านสูมาตรา(ซีโป)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบสดล้านสูมาตรา ตำ แล้วทาบริเวณที่บวม

5. แก้ปวดฟัน

<u>ขนานที่ 1</u>	ลำเทง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบลำเทงต้มกับเกลือ อม แล้วบ้วนทิ้ง
<u>ขนานที่ 2</u>	ลูกตาล
<u>วิธีใช้</u>	เอากลีบลูกตาลมาเผา บดให้เป็นผง เอาผงทาบริเวณที่ปวดฟัน จะช่วยให้หายปวดได้ ถ้าทานานประมาณ 1 อาทิตย์ จะทำให้สามารถถอนฟันที่ปวดออกมาได้ง่าย
<u>ขนานที่ 3</u>	เทียนะ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยางเทียนะหยอดแก้ปวดฟัน

6. แก้พิษยาเบื่อ

<u>ขนานที่ 1</u>	รางจืด
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากรางจืด ฝน กินกับน้ำ

7. แก้แพ้ แก้คัน โรคผิวหนัง

<u>ขนานที่ 1</u>	ชุมเห็ดเทศ เข็มป่า ผักไผ่ (ผักแพรว หรือ จันทน์หอม)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบชุมเห็ดเทศ ใบเข็มป่า ผักไผ่ทั้งห้า(จาก ใบ ดอก ผล และเปลือก) เอาทั้งหมดมาต้มกับน้ำแล้วอาบแก้คัน
<u>ขนานที่ 2</u>	หนาด
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบหนาด ต้มน้ำอาบแก้คัน
<u>ขนานที่ 3</u>	ตังหนใบใหญ่
<u>วิธีใช้</u>	ใช้เปลือกลำต้นของตังหนใบใหญ่ ตำกับน้ำมัน ทาแก้คัน
<u>ขนานที่ 4</u>	เต่าร้างแดง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ผลเต่าร้างแดง ต้มน้ำอาบแก้คัน
<u>ขนานที่ 5</u>	อ้ายบ่าว(มีโยะบือรุ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบ ดอก ของอ้ายบ่าวมาตำ ทาแก้โรคหิด
<u>ขนานที่ 6</u>	กุ่มู๋นิงดำ กุ่มู๋นิงเหลือง มะหน่วย (กะรุวะ) ต้นลือแยมาแล
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากกุ่มู๋นิงดำ รากกุ่มู๋นิงเหลือง ใบหรือรากของเถามะหน่วย รากต้นลือแยมาแล ฝนกับปาฐู ทาผิวแก้หิด
<u>ขนานที่ 7</u>	มะเดื่อ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบสดมะเดื่อ ตำ แล้วทาแก้ลมพิษ

8. แก้อาการลงแดง

<u>ขนานที่ 1</u>	กระท่อม(กะตุ่ง)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบแห้งของกระท่อม นำมาเผา บดให้เป็นผง ชงน้ำดื่ม หรือนำใบแห้งมาต้มน้ำดื่ม

9. ข้อเคล็ด

<u>ขนานที่ 1</u>	ฝรั่ง พริกไทย
<u>วิธีใช้</u>	ให้นำขวดข้อที่เคล็ดด้วยน้ำมันมะพร้าว เสกคาถา แล้วเอาไปฝรั่ง พริกไทย ปูนกินกับหมาก เอามาตำเข้าด้วยกัน แล้วพอกตรงที่เคล็ด พันด้วยผ้า

10. ชัดเบา

<u>ขนานที่ 1</u>	สีฟัน(แตดลิง)
<u>วิธีใช้</u>	เอาปล้องไม้ไผ่ ปักเอาดินเหนียวมา นำมาตำกับใบสีฟัน ใส่น้ำ แล้วต้ม

11. ขับพยาธิ

<u>ขนานที่ 1</u>	กลอย
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากกลอย ต้มน้ำ รับประทาน
<u>ขนานที่ 2</u>	กล้วยหิน(ปีแสบาตุ) ฝรั่ง เดื่อย
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากกล้วยหิน รากฝรั่ง รากเดื่อย ฝนกับกำยาน ใส่น้ำ กินครั้งละ 3 ช้อนชา พยาธิจะถูกขับออกมา
<u>ขนานที่ 3</u>	กาโคะงู
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากกาโคะงู นำมาฝนแล้วเติมน้ำ ให้เด็กดื่มวันละ 1 ครั้ง เป็นเวลา 3 วัน

12. ไขหวัดใหญ่

<u>ขนานที่ 1</u>	พินข้าง
<u>วิธีใช้</u>	นำมาฝน แล้วต้มแก้ไขหวัดใหญ่

13. คุมกำเนิด

<u>ขนานที่ 1</u>	รากจำปี รากจำปา
<u>วิธีใช้</u>	เอารากจำปีและรากจำปามาอย่างละครึ่งกำมือ ต้ม ต้มน้ำ
<u>ขนานที่ 2</u>	ชุมเห็ดเทศ
<u>วิธีใช้</u>	เลือกชุมเห็ดเทศที่ขึ้นเดี่ยว ๆ เอาทั้งต้นมาต้มน้ำ ต้มน้ำ

14. ภูษิกัด

<u>ขนานที่ 1</u>	หญ้าแห้วหมู ผีน
<u>วิธีใช้</u>	ใช้หัวหญ้าแห้วหมู รวมกับผีน ตำ เอาเหล้าเป็นกระสาย กรอกปากให้กิน
<u>ขนานที่ 2</u>	นุ่น ผักหวาน
<u>วิธีใช้</u>	ให้รัดเหนือบาดแผลเสียก่อน แล้วใช้รากต้นนุ่น รากผักหวานบ้าน ฝนกับกำยาน ทาบริเวณที่ถููกกัด ทำให้รู้สึกเย็น แล้วพาไปหาหมอ

<u>ขนานที่ 3</u>	กายูตะ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้กึ่งกายูตะแช่น้ำ แล้วรับประทานน้ำ แล้วเอากึ่งมาฝนกับปาฐู เอายาแปะที่แผลที่ถูกงูกัด ไม่ต้องมีการรัดเหนือปากแผลเลย พิษชนิดนี้จะมีกลิ่นแรงมาก สัตว์ดุร้ายจะไม่ชอบและจะไม่เข้าใกล้
<u>ขนานที่ 4</u>	ไผ่ (บุญนบุรี)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ส่วนที่เป็นข้อไผ่มาตำ ต้มน้ำดื่มแก้กูด แล้วเอาเยื่อไผ่มาแปะแผลที่ถูกงูกัด

15. เจ็บหน้าอกโดยไม่ได้กระแทก

<u>ขนานที่ 1</u>	ผักเสี้ยนผี ครี (หนามกาง) สายหยุด
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากผักเสี้ยนผี รากครี รากสายหยุด ทั้ง 3 อย่างมาต้มน้ำดื่ม

16. ช่วยเจริญอาหาร

<u>ขนานที่ 1</u>	โคคลาน (กูเราะเปรียะ) ว่านพังพอน (อีโก้เราะ) เสดดพังพอน ขมิ้นเครือ กล้วยเหล็กทองแดง แตยอ (กะเซียด) เหล็กนางยอง อีทานางรุ่ง ปลาไหลเผือก ว่านช้างชัก
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากโคคลาน หัวว่านพังพอน รากเสดดพังพอนตัวผู้ รากขมิ้นเครือ รากกล้วยและหัวเหล็กทองแดง รากแตยอ รากเหล็กนางยอง รากอีทานางรุ่ง รากปลาไหลเผือก เถว่านช้างชัก เอาทั้งหมดมาต้มน้ำดื่ม หรือดองเหล้าเป็นยาดองเหล้าก็ได้
<u>ขนานที่ 2</u>	พวาน้ำ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากพวาน้ำ ต้มน้ำดื่มสำหรับเด็ก ช่วยการเจริญเติบโต

17. ช่วยในการถอนพิษ

<u>ขนานที่ 1</u>	ว่านหางจรเข้
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยางว่านหางจรเข้ทาที่พิษ จะช่วยให้พิษหลุดง่าย

18. ช่วยประสานกระดูก

<u>ขนานที่ 1</u>	สะเดี้ยว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยางขาวของสะเดี้ยว ผสมกับน้ำมันพืช ทาส่วนที่กระดูกเดาะหรือร้าว จะช่วยประสานกระดูก
<u>ขนานที่ 2</u>	สะเดี้ยว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ดอก ผล ยาง และ ใบของสะเดี้ยว นำมาตำผสมกับน้ำมันพืช (มักใช้น้ำมันมะพร้าว) นำมาพอกส่วนที่กระดูกหัก พันด้วยผ้า (ต้องดึงให้กระดูกเข้าที่ก่อน)
<u>ขนานที่ 3</u>	สังขยา (ยาแก)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยางสีเหลืองของสังขยาผสมกับน้ำมันพืช ทาส่วนที่กระดูกเดาะหรือร้าว จะช่วยประสานกระดูก

ขนานที่ 4 สังขยา (ยาแก)
วิธีใช้ ใช้ดอก ผล ยาง และ ใบของสังขยา นำมาตำผสมกับน้ำมันพีช (มักใช้น้ำมันมะพร้าว) นำมาพอกส่วนที่กระดูกหัก พันด้วยผ้า (ต้องดื่งให้กระดูกเข้าที่ก่อน)

19. ช่วยเพิ่มน้ำนม

ขนานที่ 1 นมแมว (น้ำนมแมว) เข้ตาย น้ำนอง
วิธีใช้ นำรอกนมแมว รากเข้ตาย และรอกน้ำนองมาอย่างละ 1 กำมือ ต้มกับน้ำ ต้มน้ำ

20. ช่วยให้คลอดง่าย

ขนานที่ 1 กือแต่กูรี
วิธีใช้ ใช้รากกือแต่กูรีตากแห้ง สับ ต้มน้ำดื่ม ให้คนท้องครบ 8 เดือน รับประทาน 1 ต้น ให้รับประทาน 3 ครั้ง 3 วัน

21. ช่วยให้ฟันแข็งแรง

ขนานที่ 1 ผักหวานช้าง
วิธีใช้ ใช้ใบผักหวานช้าง เคี้ยว อมในปากสักครู่ แล้วบ้วนทิ้ง จะช่วยให้ฟันแข็งแรง ไม่โยก

22. ช่วยให้เลือกไหลเวียนดี

ขนานที่ 1 เสม็ดขาว
วิธีใช้ ใช้รากเสม็ดขาวตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม
ขนานที่ 2 พีพวนน้อย (ลาโระ) ลาโระชาเราะ สายหยุด (ลาโระเล็ก)
วิธีใช้ ใช้รากพีพวนน้อย รากลาโระชาเราะ รากสายหยุดตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม ใช้ในกรณีที่ประจำเดือนมาไม่ปกติ

23. ช่วยให้สะดือหลุดเร็ว

ขนานที่ 1 โคลงเคลง
วิธีใช้ ใช้ยอดโคลงเคลงขยี้กับปูนกินกับหมาก ทารอบสะดือ สะดือจะหลุดออกมาภายใน 3 วัน

24. ดีซ่าน

ขนานที่ 1 หูกวาง
วิธีใช้ ใบหูกวาง นำมาตากแห้ง แล้วต้มน้ำดื่ม
ขนานที่ 2 หมู สับปะรด
วิธีใช้ ใช้ทำหมูบ้านจากหัวเข่าลงมา เอากีบออก แกนสับปะรดตัดเป็น 3 ท่อน ใช้เกลือตัวผู้(เลือกที่เป็นเม็ดเล็ก ๆ ยาว ๆ) 3 เม็ด ใส่ น้ำ ต้มทั้ง 3 อย่างรวมกัน รับประทาน

25. **ตัวรวมทั้งตัว**

ขนานที่ 1

บัวบก ปูนา

วิธีใช้

ใช้บัวบกทั้งต้น ปูนา ตำเข้าด้วยกัน ห่อด้วยผ้า แขนในหล้าพอเป็นกระสาย บีบน้ำกิน

26. **ตาปลา**

ขนานที่ 1

สบู่แดง (หงส์เทศ) มะขาม ขมิ้น

วิธีใช้

ใช้ยอสบู่แดง ยอมะขาม ขมิ้นแกง ตำทั้ง 3 อย่างเข้าด้วยกัน พอกแผลที่เป็นตาปลา ตาปลาจะหลุดออกมา

27. **ถ่ายเป็นเลือด**

ขนานที่ 1

กระท่อม

วิธีใช้

ใช้ใบสดกระท่อมต้มน้ำดื่ม

ขนานที่ 2

เสม็ดขาว หญ้าหนูต้น

วิธีใช้

รากเสม็ดขาว หญ้าหนูต้นทั้งห้า ต้มน้ำดื่ม

28. **ท้องผูก**

ขนานที่ 1

หอม(หอมแดง)

วิธีใช้

นำหอมแดง มาตำ พอกรอบสะดือ

ขนานที่ 2

ชุมเห็ดเทศ (สี้อแลง)

วิธีใช้

ใช้ใบชุมเห็ดเทศ ต้มน้ำดื่มเป็นยาระบาย

29. **ท้องเสีย**

ขนานที่ 1

ละมุด

วิธีใช้

ใช้ใบ ผลอ่อน เปลือกต้น ราก ของละมุด ต้มกับน้ำ ดื่มน้ำ

ขนานที่ 2

ตาไปบือซี

วิธีใช้

ใช้รากตาไปบือซี ฝนกับกำยาน เติมน้ำ 1 แก้ว ดื่ม ตามด้วยใบตาไปบือซี ขยี้กับปูนกินกับหมาก แล้วทาที่ท้อง

ขนานที่ 3

กระท่อม

วิธีใช้

ใช้ใบกระท่อม ต้มน้ำดื่ม แก้ถ่ายท้องและปวดท้อง

ขนานที่ 4

หอม(หอมแดง)

วิธีใช้

ใช้เปลือกหอม ไล่เดือนย่าง ปลาชิวย่าง ตักแตนควี้ เอาทั้งหมดมาคั่วรวมกันให้เกรียม แล้วตำให้เป็นผงละเอียด เอาผงยาละลายน้ำ ทาท้อง ใช้กับเด็กเล็กที่ท้องเสีย

ขนานที่ 5

โมกเครือ (เตี้ยดิน)

วิธีใช้

ใช้รากโมกเครือ ต้มน้ำกินวันละ 3 ครั้ง แก้ท้องเสีย

30. ท้องเสียและอาเจียน

<u>ขนานที่ 1</u>	มะหาด (กำขำ) พริกไทย
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยอดมะหาด พริกไทย 7 เม็ด ข้าวสารเหนียว 7-8 เม็ด เคี้ยวแบบเคี้ยวหมาก ท่องคาถา แล้วพ่นที่ท้อง
<u>ขนานที่ 2</u>	โคลงเคลงดอกม่วง(กรูด) ต้นหมัด มะม่วงหิมพานต์(ยาร่วง)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากโคลงเคลงดอกม่วง รากต้นหมัด เปลือกยาร่วง เอาทั้งหมดต้มน้ำรับประทาน
<u>ขนานที่ 3</u>	แพ ฝรั่ง อิน(ดาดง) ผาด จิกน้ำ อินทนิลน้ำ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยอดแพ ยอดฝรั่ง ยอดอิน ยอดไม้ผาด ยอดจิก ยอดอินทนิลน้ำ เอาทั้งหมดมาตำ บั่นให้เป็นก้อน กลืนเข้าไปกับน้ำ

31. ท้องอืด

<u>ขนานที่ 1</u>	ตาไปป้อชี
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบตาไปป้อชี ขยี้กับปูนกินกับหมาก ทาท้อง

32. เท้าประดง หรือเท้าช้าง

<u>ขนานที่ 1</u>	กันเกรา ขี้หลอม กุ่มบก (ท้าวพันยา) ไม้ของ หรือ ลั่นทมดอกขาว ขมิ้นเครือ มะม่วงหิมพานต์ ขี้เหล็ก
<u>วิธีใช้</u>	ใช้กันเกราทั้งห้า(ราก ใบ ดอก ผล และ เปลือก) ขี้หลอมทั้งห้า ขี้เหล็กทั้งห้า ไม้กุ่มบก เปลือกไม้ของ (ใช้เปลือกลั่นทมดอกขาวแทนก็ได้) รากขมิ้นเครือ เปลือกต้นมะม่วงหิมพานต์ เอาทั้งหมดต้มน้ำ ต้ม 15 วัน จะหายขาด แต่รสขมมาก

33. น้ำร้อนลวก

<u>ขนานที่ 1</u>	น้ำมันมะพร้าว
<u>วิธีใช้</u>	ทาด้วยน้ำมันมะพร้าว พร้อมกับท่องคาถา

34. นิ้ว

<u>ขนานที่ 1</u>	หญ้าเจ้าชู้ ใผ่ป่า(ใผ่นาม) หมาก ชะพลู
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ดอกหญ้าเจ้าชู้ที่ยังไม่บาน เอาส่วนท้อง ลอกออกมา ยอดใผ่ป่า ถอดเอาส่วนหุ้มยอด เอามาหั่น กินกับหมากพลู ถ้าเป็นนิ้วหิน นิ้วจะถูกขับออกมาพร้อมกับปัสสาวะภายหลังกิน 2-3 ครั้ง ถ้าเป็นนิ้วแข็ง ต้องกินนานหน่อย
<u>ขนานที่ 2</u>	ทุ (กามูติง) ตะไคร้ แผลกเถื่อน (รียง)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากทุ รากตะไคร้ รากแผลกเถื่อน นำมาสับ ตากแห้ง เอามาอย่างละ 1 กำมือ ต้มน้ำดื่ม ดื่มให้มาก ๆ จะได้ช่วยขับนิ้ว

35. บำรุงเลือด

<u>ขนานที่ 1</u>	มะฮังใหญ่ ขบาดอกขาว กระจุกไถใหญ่ ปลาไหลเผือก
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากมะฮังใหญ่ชนิดยอดแดง รากขบาดอกขาว รากกระจุกไถใหญ่ รากปลาไหลเผือก ต้มทั้งหมดรวมกัน ต้มน้ำ

36. ปวดท้อง หายใจไม่ออก

<u>ขนานที่ 1</u>	มะนาว ขนุน ข้าวสารเหนียว หอมแดง กระเทียม พริกไทย ยาแต่หิเต
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบ เปลือก ราก ผลของมะนาวอย่างละเล็กน้อย เมล็ดขนุนแก่ ข้าวสารเหนียว หอม(หอมแดง) กระเทียม พริกไทย ยาแต่หิเต นำทั้งหมดมาเคี้ยว แล้วพ่นที่ท้อง หรือตำ แล้วนำมาแปะที่ท้อง <i>ต้องท้องคาถาด้วย</i>

37. ปวดท้องอาเจียน

<u>ขนานที่ 1</u>	ชมพู่
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบอ่อนของชมพู่ ให้กัดจากต้นโดยไม่ต้องเด็ด เคี้ยว แล้วกลืน

38. ปวดหัว

<u>ขนานที่ 1</u>	ข้าหลวงหลังลาย (กือโมะ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบข้าหลวงหลังลาย ขยี้ แปะหัว จะทำให้เย็น ช่วยให้หายปวดหัวได้
<u>ขนานที่ 2</u>	สับปะรด
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยอดอ่อนภายในสับปะรด ตำ แปะหัว
<u>ขนานที่ 3</u>	เสม็ด
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ผลกินสดๆ จะแก้ปวดหัว จะร้อนๆ คล้ายพริกไทย

39. ปวดหัวไมเกรน

<u>ขนานที่ 1</u>	พิกุล มะนาวควาย (ลีมาควา) พุทธรักษากินหัว (สาควีบีนนา)
<u>วิธีใช้</u>	เอาใบพิกุล ลูกมะนาวควาย หัวพุทธรักษากินหัว มารวมกัน ต้มกับน้ำ เอาทั้งน้ำ และกากมาตากน้ำค้าง 1 คืน แล้วเอาน้ำราดหัว

40. แผลหนองจากข้อเท้าลงมา

<u>ขนานที่ 1</u>	เห็ดแดงรูปถ้วยแชมเปญ กระเทียมขาว พริกไทย
<u>วิธีใช้</u>	นำเห็ดแดงมาเผา กระเทียมขาว 3 กลีบ พริกไทย 7 เม็ด เอาทั้ง 3 อย่างมาตำ ใส่น้ำมันมะพร้าว ตั้งไฟ ช้อนให้ร้อน ทาแผล

41. ฝึ

- ขนานที่ 1** กำลังควายถึก (บานเน) กระท้อน เเงาะ หมาก อินทนิลน้ำ แปะงู
- วิธีใช้** ใช้รากกำลังควายถึก รากกระท้อน รากเเงาะ รากหมากส่วนที่อยู่เหนือดิน รากอินทนิลน้ำ รากแปงู เอามาฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย กินครั้งเดียว
- ขนานที่ 2** มะลิ
- วิธีใช้** ใบสดของมะลิลา หรือมะลิซ้อน ให้เก็บในตอนเย็นโดยหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ระวังอย่าให้เงาของผู้เก็บทอดบังต้นมะลิ พุดในขณะเก็บว่าขอให้หาย นำใบสดมา บดหรือกลิ้ง แช่วเหล้าขาว ทาฝึ จะทำให้ฝึแห้ง

42. มดลูกอักเสบ

- ขนานที่ 1** นมแมว (น้ำนมแมว)
- วิธีใช้** ใช้รากนมแมว ต้มกับน้ำ ต้ม

437. มะเร็ง

- ขนานที่ 1** จันแดง จันขาว ย้งโงเหา
- วิธีใช้** ไม้จันแดง ไม้จันขาว ไม้ย้งโงเหา นำมาอย่างละ 1กำมือ ต้มกับน้ำ ต้มน้ำ
- ขนานที่ 2** บัวแดง บัวขาว ลิเถายุง ลิเถาใหญ่ ผักนึ่งแดง ผักนึ่งเขียว หญ้าลูกเปิดแดง หญ้าลูกเปิดเขียว หัวร้อยรู
- วิธีใช้** ใช้เหง้าของบัวแดง บัวขาว ต้นและรากของลิเถายุงและลิเถาใหญ่ ผักนึ่งแดง และเขียวทั้งต้น หญ้าลูกเปิดแดงและเขียวทั้งต้น หัวร้อยรู เอาทั้งหมดสด ๆ มาต้มน้ำดื่ม
- ขนานที่ 3** หญ้าเจ้าชู้ หมาก กล้วย เล้ง
- วิธีใช้** ต้นหญ้าเจ้าชู้ ผลหมาก หน่อกล้วย รากต้นเล้ง ฝนกับก้นอ่างดินเผา คั้นเอาน้ำดื่มแก้มะเร็ง
- ขนานที่ 4** ปี่เยาะ
- วิธีใช้** เปลือกสด ดอก และใบ(ใช้ใบที่มีตุ่มเท่านั้น) นำมาตำ ทาบริเวณที่เป็นมะเร็ง ถ้าเป็นภายในร่างกาย ก็ให้ต้มน้ำดื่ม

44. มาลาเรีย

- ขนานที่ 1** ลางสาด
- วิธีใช้** ใช้เปลือกต้นลางสาด เอาส่วนที่อยู่เหนือระดับเอวขึ้นไป ถากชิ้นข้างบน คั้นกับน้ำ ให้ได้ประมาณ 1 แก้ว ต้ม รสจะขมมาก
- ขนานที่ 2** ขนุน ขี้เหล็ก ลำเทง
- วิธีใช้** ใช้แก่นขนุน แก่นขี้เหล็ก รากและเถาลำเทง เอาทั้ง 3 อย่าง ต้มน้ำดื่ม

45. แผลงกัดต่อย

<u>ขนานที่ 1</u>	ว่านหมื่นปี(สาวน้อยปะแป้ง)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากว่านหมื่นปี ผ่น ใส่น้ำเล็กน้อย หรือใส่น้ำมะนาว ทาแผลที่ถูกแมลงต่อย
<u>ขนานที่ 2</u>	มังคุด
<u>วิธีใช้</u>	ใช้เปลือกผลมังคุดสุก ผ่นกับน้ำมะนาวหรือเหล้า ทาแผลที่เกิดจากสัตว์มีพิษต่อย

46. ยาบารุงกำลัง

<u>ขนานที่ 1</u>	ปลาไหลเผือก ราชครู ขมิ้นเครือ (แม่ขมิ้น) โทงเทงดอกแดง ทุ (กามูติง) พวาน้ำ (ปูเละ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากปลาไหลเผือก รากราชครู รากขมิ้นเครือ รากโทงเทง รากทุ รากพวาน้ำ เอาทั้งหมดมาดองเหล้า รับประทานทีละน้อย
<u>ขนานที่ 2</u>	เถาอรคณ์ (ย่านปด) เล็ง ทุเรียน
<u>วิธีใช้</u>	เถาอรคณ์ทั้งต้น ต้นเล็งทั้งต้น เปลือกต้นทุเรียน โดยเก็บส่วนที่อยู่เหนือระดับเอวขึ้นไป นำทั้งหมดมาตำในสภาพสด ๆ คั้นเอาน้ำ ผสมน้ำร้อนดื่ม รสชาติออกฝาดหรือตำแล้วห่อด้วยผ้าขาว นำมาดองเหล้า กินเป็นยาบารุงกำลัง หรือจะทำเป็นยา ลูกกลอนก็ได้

47. ยาหลังคลอด

<u>ขนานที่ 1</u>	ขี้ใต้ (ตุก้าบือเน) ตะไคร้ โคลงเคลง ชะพลู กะเพราขาว กระจุดเงิน (ปีเตบรายง) ขมิ้นนาง(ซาแระแง) ทุ กาไปบาโกะ บอระเพ็ด ผลเบญจกานี หมาก กาไป (พนมสุวรรณค์)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบสดขี้ใต้ ใบตะไคร้สด ใบโคลงเคลงสด ใบชะพลูสด ใบกะเพราขาวสด ใบสดของกระจุดเงิน ใบสดขมิ้นนาง ใบสดของทุ ใบสดกาไปบาโกะ ใบสดบอระเพ็ด ผลเบญจกานี ลูกหมากอ่อน ใบสดพนมสุวรรณค์(กาไป) ตำทั้งหมดให้ละเอียด กวนบนไฟให้เข้ากันจนเหนียว บั่นเป็นลูกกลอน กินให้มดลูกเข้าอู่เร็ว ช่วยขับน้ำคาวปลา ต้องกินหลังจากคลอดแล้ว 20 วัน จนไปถึงคลอดแล้ว 40 วัน ไม่กินหลังคลอดทันที เพราะรสขมสมุนไพรบางชนิดเป็นยาร้อน จะทำให้น้ำนมหยุดไหล
<u>ขนานที่ 2</u>	โคลงเคลง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบโคลงเคลงดอกม่วง 1 กำมือ ตำ ต้มน้ำ พร้อมกันนั้น ใช้ปูนผสมมะนาว ขยี้กับใบโคลงเคลง ทาได้สะอาด ใช้กันไม่ให้มดลูกกลอย
<u>ขนานที่ 3</u>	เสม็ดขาว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบเสม็ดตากแห้ง ต้มน้ำ ต้ม ช่วยขับน้ำคาวปลา
<u>ขนานที่ 4</u>	เสม็ดขาว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบสดเสม็ดขาว ต้มน้ำดื่ม หรือต้มน้ำร้อนทั้งต้นรวมกับราก ต้มน้ำดื่ม จะช่วยขับน้ำคาวปลา

<u>ขนานที่ 5</u>	แตยอ เครือพัดสาม (เถาคัน)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากและเปลือกแตยอ ต้มและลูกเครือพัดสาม ต้มน้ำ ต้ม ช่วยขับน้ำคาวปลา
<u>ขนานที่ 6</u>	ราชครู
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากราชครู ต้มน้ำดื่ม ให้รับประทานช่วงอยู่ไฟ 40 วัน จะช่วยขับน้ำคาวปลา
<u>ขนานที่ 7</u>	กะบวย หรือ เที้ยะ
<u>วิธีใช้</u>	คั้นน้ำจากใบอ่อนของกะบวย กินหลังคลอด ช่วยให้มีมดลูกเข้าอู่เร็วขึ้น กินแก้ปวดท้องก็ได้
<u>ขนานที่ 8</u>	ผลเบญจกานี
<u>วิธีใช้</u>	นำผลเบญจกานีมาฝน แล้วชุปด้วยสำลีเปะบริเวณปากมดลูก ทำให้มดลูกแห้ง
<u>ขนานที่ 9</u>	กุแวง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้เปลือกกุแวงสับ นำมา 1 กำมือ ต้มน้ำดื่ม ช่วยขับน้ำคาวปลาหลังคลอด กินแล้วร้อน สมุนไพรตัวนี้มีข้อห้ามคือ ห้ามคนท้องกิน เพราะจะทำให้แท้งลูกได้
<u>ขนานที่ 10</u>	เสม็ดขาว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ต้นอ่อนทั้งต้น รวมรากต้นเสม็ดขาว ต้มน้ำกิน 47 วันหลังคลอด จะช่วยขับน้ำคาวปลาและช่วยให้มดลูกเข้าอู่เร็ว

48. รักษาแผล

<u>ขนานที่ 1</u>	สาบเสื่อ (สาบกา)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบสาบเสื่อ ขยี้กับปูนกินกับหมาก ทาแผลจากของมีคมบาด
<u>ขนานที่ 2</u>	ดั่งหวาย
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบดั่งหวาย ขยี้กับปูนกินกับหมาก ทาแผลจากของมีคมบาด
<u>ขนานที่ 3</u>	โคลงเคลง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบอ่อนของโคลงเคลง ขยี้ แล้วทาที่แผลที่ถูกของมีคมบาด
<u>ขนานที่ 4</u>	ป้อดะ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบ ดอก ราก ของป้อดะ ขยี้ แล้วพอกรอบ ๆ แผล เป็นยาเย็น ทำให้แผลไม่เป็นหนอง ใช้ห้ามเลือดได้ รักษาแผลถลอก

49. รักษาแผลในปาก

<u>ขนานที่ 1</u>	บุกเกลี้ยง (ซาแระ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ดอกของบุกเกลี้ยง ฝนกับกำยาน ชุปด้วยสำลี ทาแผลในปาก
<u>ขนานที่ 2</u>	ลูกหมากอ่อน รากผักขมสวน (บาแย)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ลูกหมากอ่อน รากผักขมสวน ฝนกับกำยานชุบด้วยสำลี ทาแผลในปาก
<u>ขนานที่ 3</u>	จูลากอปาแง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากจูลากอปาแง ฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย ใสปากอมสั๊กพัก แล้วกลืน

<u>ขนานที่ 4</u>	เถาอรคณธ์(ย่านปด) ชมพู(ชมพูเขียว) เขียว ส้มเส็ด (มันปู หรือซีก็อ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากเถาอรคณธ์ รากชมพูเขียว รากส้มเส็ด ฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย ชุปสำลี ทาแผลในปาก
<u>ขนานที่ 5</u>	ห่อข้าวสิดา
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ห่อภายในห่อข้าวสิดา ฝนกับกำยาน ชุปสำลี ทาแผลในปาก

50. รักษาแผลไฟไหม้

<u>ขนานที่ 1</u>	มาลี
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบสดของมาลี ขยี้ ผสมกับขี้ไต้เดือนดิน แปะที่แผล

51. รักษาเริม

<u>ขนานที่ 1</u>	มะลิลา หรือมะลิซ้อน
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบสดของมะลิลาหรือมะลิซ้อน 1 กำมือ ให้เก็บในตอนเย็น ระวังอย่าให้เงาทับ ต้นไม้ พุดในขณะเก็บใบว่าขอให้หายจากโรคเริม นำมาบด แซ่กับเหล้าขาว ใช้ทา บริเวณที่เป็นเริม
<u>ขนานที่ 2</u>	หมาก ชะพลู
<u>วิธีใช้</u>	ให้เคี้ยวหมากกับใบชะพลู ฟน <i>พร้อมกับท่องคาถา</i>
<u>ขนานที่ 3</u>	พลับพลา (เจอนอรา) กะพ้อ
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ดอกพลับพลา ยอดกะพ้อ ฝนกับกำยาน ชุปสำลีทาบริเวณที่เป็นเริม

52. รักษาโรคระดูขาว

<u>ขนานที่ 1</u>	กล้วย
<u>วิธีใช้</u>	เลือกต้นกล้วยน้ำฝาด (กล้วยต้นสาวที่ยังไม่เคยออกผล) ตัดลำต้นส่วนที่สูงกว่า พื้นดินทิ้งไป เอาส่วนโคนที่อยู่เหนือดิน 1 คืบ แซะหน่อให้เป็นหลุมลงไป เอนน้ำใส่ ปิดฝา วันรุ่งขึ้น ตักน้ำที่อยู่ในหน่อนั้นมาดื่ม
<u>ขนานที่ 2</u>	ขมิ้นชัน (ตุ้ม)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ขมิ้นชันทั้งต้น ตากแห้ง ต้มน้ำดื่ม

53. รักษาหูด

<u>ขนานที่ 1</u>	ดั่งหวาย
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ผลของดั่งหวาย ขยี้ที่หูด หูดจะหลุดหายไป
<u>ขนานที่ 2</u>	ลั่นทม
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยางลั่นทมกัดหูด กัดไผ่

54. รักษาอาการแห้งลูก

- ขนานที่ 1 ต้นแพ (สาเมาะชือรา)
- วิธีใช้ ใช้ใบแพ 1 กำมือ ขมิ้นชันเล็กน้อย ข้าวสาร ตำทั้งหมดเข้าด้วยกัน ใส่น้ำเล็กน้อย ต้ม น้ำ
- ขนานที่ 2 หญ้าถอดปล้อง (หญ้ายูโระ)
- วิธีใช้ ใช้ใบหญ้าถอดปล้อง 1 กำมือ ขมิ้นชันเล็กน้อย ข้าวสาร ตำทั้งหมดเข้าด้วยกัน ใส่น้ำเล็กน้อย ต้ม น้ำ
- ขนานที่ 3 กกสามเหลี่ยม (เงินรง) กล้วย ข้าวเม่านก(ปูดิงปือเรียง)
- วิธีใช้ ใช้เมล็ดของลูกกกสามเหลี่ยม หน่อกล้วยเล็ก ๆ ต้นข้าวเม่านก ฝนกับปาฐู ใส่น้ำเล็กน้อย แล้วต้ม น้ำ
- ขนานที่ 4 ข้าวเม่านก(ปูดิงปือเรียง)
- วิธีใช้ ใช้รากข้าวเม่านก ฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย ต้ม น้ำ จะช่วยล้างมดลูกให้สะอาด ถ้ายังมีเลือดออก ให้เอารากทุเรียนบ้านฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย ต้ม ถ้ามีอาการปวดท้อง ให้เอาก่อนหินไปอังไฟ ประคบที่ฝ่าเท้า แล้วไปประคบที่น่อง แล้วก็ หน้าท้องตามลำดับ

55. รักษาอาการปวดประจำเดือน

- ขนานที่ 1 หญ้าหนวดแมว มะเขือพวง
- วิธีใช้ ใช้รากหญ้าหนวดแมว มะเขือพวงทั้งต้นยกเว้นผล นำมาสับ แล้วต้มกับน้ำครั้งละ 1 กำมือ ต้ม น้ำ ให้รับประทานก่อนประจำเดือนมาประมาณ 1 อาทิตย์ จะทำให้ ไม่ปวดท้อง

56. รีดสีดวงจมูก

- ขนานที่ 1 กาฝากจากต้นมะนาว
- วิธีใช้ เอากาฝากจากต้นมะพร้าวมาตากหรือเหลา ตากแห้ง ห่อด้วยใบแห้งของกล้วยไข่ แล้วสูบแบบสูบบุหรี่
- ขนานที่ 2 สะบ้า พาทมี โคน ลังข้าย กลอย ชุมเห็ดเทศ ลำโพงกาสลัก(ลำโพงดอก 2 ชั้นสีม่วง) มะเขือขึ้น บอระเพ็ด เจตมูลเพลิงดอกแดง ส้มกุ่มแดง มะนาว
- วิธีใช้ ใช้เถาสะบ้า ต่อยออก แล้วสับ เถาพาทมี รากโคน รากลังข้าย รากกลอย รากชุมเห็ดเทศ รากลำโพงดอก 2 ชั้นสีม่วง มะเขือขึ้น เถาบอระเพ็ด รากเจตมูลเพลิงแดง รากหรือเถาส้มกุ่มแดง เอาทั้งหมดมาบดให้ละเอียด เอาน้ำมะนาวบีบใส่ ส่วนผสม แล้วตากแดด มวนด้วยใบชุมเห็ดเทศ ตีนนอนตอนเช้า ล้างหน้าล้างตา แล้ว สูบ 1 มวนก่อนอาหารเช้า หลังอาหารเช้าสูบอีก 1 มวน ก่อนเข้านอนสูบอีก 1 มวน เวลาสูบต้องให้ควั่นค้อย ๆ ออกจากปากและจมูก

57. ริดสีดวงทวาร

<u>ขนานที่ 1</u>	บอระเพ็ด
<u>วิธีใช้</u>	ทุบบอระเพ็ด แล้วอุดใส่ทวารหนัก
<u>ขนานที่ 2</u>	หญ้ายาหนอน
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยอดหญ้ายาหนอน ขยี้กับพิมเสน ทาทวารหนัก แล้วนอน
<u>ขนานที่ 3</u>	ว่านหอมแดง
<u>วิธีใช้</u>	หั่นว่านหอมแดงนำมาเผา บด แปะที่ริดสีดวงทวาร
<u>ขนานที่ 4</u>	ตะแตแห้ง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากตะแตแห้งฝน ต้มน้ำดื่มแก้ริดสีดวงทวาร
<u>ขนานที่ 5</u>	เสม็ดขาว หญ้าหนูตัน
<u>วิธีใช้</u>	รากเสม็ดขาว หญ้าหนูตันทั้งห้า ต้มน้ำดื่มแก้ริดสีดวงทวาร
<u>ขนานที่ 6</u>	ต้นตายปลายเป็น
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ต้นต้มน้ำดื่ม แก้ริดสีดวงทวาร

58. ริมตินหมา(จะเป็นที่ข้อเท้า)

<u>ขนานที่ 1</u>	ส้มแขก กล้วยป่า(กล้วยมังคลา)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบส้มแขก ปลีกกล้วยป่า นำไปต้ม เอาผลมารมไอน้ำ (คนที่เป็นริม ห้ามกินเนื้อวัว ห้ามนอนบนคอกวัวหรือเดินก้าวข้ามมูลวัว ให้หลีกเลี่ยงทุกอย่างที่เกี่ยวกับวัว)

59. โรคเก๊าท์

<u>ขนานที่ 1</u>	จันขาว จันแดง ชะพลู
<u>วิธีใช้</u>	รากจันขาว รากจันแดง รากชะพลู นำรากแต่ละชนิดมาสับ แล้วนำมาอย่างละ 1 กำมือ ต้มกับน้ำ แล้วดื่ม

60. โรคไขข้อ อัมพฤกษ์

<u>ขนานที่ 1</u>	สายหยุด
<u>วิธีใช้</u>	นำเอารากสายหยุด ตัดความยาวแคงคูลี 108 ฟ่อน ต้องล้างอักขระด้วย เอามาต้มกับน้ำ และสวดมนต์ ทำพิธีด้วย ดื่มน้ำ ถ้าจะให้ดี ต้องกิน 3 หมื้อ ห้ามดื่มสุรา มะละกอ เบียร์

61. โรคไต

<u>ขนานที่ 1</u>	กำแพงเจ็ดชั้น
<u>วิธีใช้</u>	ต้นกำแพงเจ็ดชั้น สับ แล้วนำไม้ที่สับแล้วมา 1 กำมือ ต้มกับน้ำ ดื่มน้ำ

62. โรคเบาหวาน

<u>ขนานที่ 1</u>	ตะขบป่า
<u>วิธีใช้</u>	เอารากตะขบสับมา 1 กำมือ ต้มน้ำ ต้มน้ำ จะช่วยลดน้ำตาลในเลือด
<u>ขนานที่ 2</u>	อินทนิลน้ำ (บองอ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ผล เปลือก ใบ รากของอินทนิลน้ำ ต้มน้ำดื่ม ใช้ได้ผลดีมาก
<u>ขนานที่ 3</u>	อ้อย ส้มป่อย มะขาม
<u>วิธีใช้</u>	ใช้อ้อยแดง 3 ปล้อง ตีให้แตกทั้งเปลือก ใบส้มป่อย ใช้ได้ทั้งใบอ่อนและใบแก่ ยอดมะขามเปรี้ยว เอามาต้มรวมกัน ต้มน้ำ
<u>ขนานที่ 4</u>	ฟ้าทะลายโจร หญ้าหนวดแมว คางคก หูกวาง ตะลิงปลิง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบฟ้าทะลายโจร หญ้าหนวดแมว ใบคางคก ใบหูกวาง ใบตะลิงปลิง ต้มน้ำดื่ม
<u>ขนานที่ 5</u>	กกช้าง (กาแล)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากกกช้าง 1 กำมือ ต้มน้ำดื่ม
<u>ขนานที่ 6</u>	กันเกรา หลุมพอ (ลาบา)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้แก่นไม้กันเกรา แก่นไม้หลุมพอ นำมาสับ ตากแห้ง นำมาอย่างละ 1 กำมือ ต้มน้ำดื่ม
<u>ขนานที่ 7</u>	ปลาไหล
<u>วิธีใช้</u>	ปลาไหลย่าง รับประทานเปล่า ๆ จะช่วยลดเบาหวานได้
<u>ขนานที่ 8</u>	โกโก้หอม
<u>วิธีใช้</u>	ใบสด ต้มน้ำดื่ม
<u>ขนานที่ 8</u>	ตามูงตาฮี สเมอฮู
<u>วิธีใช้</u>	ทั้งต้น ต้มน้ำกิน ต้องมีการสวดมนตร์ด้วย
<u>ขนานที่ 8</u>	ตองเต้า (ชาลูงดาโยะ)
<u>วิธีใช้</u>	ทั้งต้น ต้มน้ำกิน ต้องมีการสวดมนตร์ด้วย

63. โรคปวดเมื่อย แก้กษัยเส้น

<u>ขนานที่ 1</u>	ปลาไหลเผือก (ตูแยบอมมี) เดื่อยไก่ (เดื่อยไก่ป่า)
<u>วิธีใช้</u>	นำปลาไหลเผือก เดื่อยไก่ป่า ต้มกับน้ำ แล้วต้มน้ำ (เดื่อยไก่ป่าจะใช้ควบกับยาแผนปัจจุบันไม่ได้ จะทำให้ตัวเขียว)
<u>ขนานที่ 2</u>	พนมสวรรค์ (กาโป)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากพนมสวรรค์ ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย
<u>ขนานที่ 3</u>	กูปราบราโก ชูชะฮาเยอูเต ปลาไหลเผือก (ตูแยบอมมี)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากกูปราบราโก รากชูชะฮาเยอูเต รากปลาไหลเผือก เอารากแห้งทั้ง 3 ชนิด มาสับ ตากให้แห้ง บดเป็นผง ใส่แคปซูล หรือจะผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นยาลูกกลอนก็ได้
<u>ขนานที่ 4</u>	ปลาไหลเผือก
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากปลาไหลเผือก สับ ต้มน้ำดื่ม ใส่ 3-4 ช้อนก็พอ เพราะว้าวรสขมมาก

<u>ขนานที่ 5</u>	ตั้งหนใบใหญ่ สะเดี้ยว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้เปลือกผลของตั้งหนใบใหญ่ และยางสะเดี้ยว นวดแก้ปวดเมื่อย
<u>ขนานที่ 6</u>	เสม็ด
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ราก ใบ ดอก ตากแห้ง ต้มน้ำกิน แก้ปวดเมื่อยและปวดภายในทุกส่วน
<u>ขนานที่ 7</u>	สะเดี้ยว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยางขาวของสะเดี้ยวผสมกับน้ำมันพืช นวดแก้ปวดเมื่อย
<u>ขนานที่ 8</u>	กือเมาะ
<u>วิธีใช้</u>	กือเมาะทั้งต้น ต้มน้ำกินแก้ปวดเมื่อย

64. โรคหัวใจ

<u>ขนานที่ 1</u>	ตามุงตาสี สเมอฮู
<u>วิธีใช้</u>	ตามุงตาสี สเมอฮูทั้งต้น ต้มน้ำกินแก้โรคหัวใจ ต้องมีการสวดมนต์และมีพิธีการทางศาสนาด้วย

65. ลดไขมันในเส้นเลือด

<u>ขนานที่ 1</u>	กำแพง 9 ชั้น จันทน์แดง
<u>วิธีใช้</u>	รากลำแพง 9 ชั้น รากจันทน์แดง นำรากทั้ง 2 มาสับ นำมาอย่างละ 1 กำมือ ต้มน้ำ ต้มน้ำ

66. ลดไข้

<u>ขนานที่ 1</u>	ชี่กาแดง (ลือนาคาคะ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากชี่กาแดง ฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย ต้มน้ำที่ได้
<u>ขนานที่ 2</u>	สาคู (สาฎ) ชี่กาแดง ย่านลิเภาเล็ก พวาน้ำ (ปูละ) พลับพลึงธาร (หอมบาง) ตะขบควาย(กือก)
<u>วิธีใช้</u>	นำรากสาคูมา 41 ราก ใบชี่กาแดง ต้น ราก ใบ และหัวของย่านลิเภาเล็ก ใบพวาน้ำ ใบพลับพลึงธาร ใบตะขบควาย เอาทั้งหมดมาขยี้ ห่อเข้าด้วยกันด้วยผ้าขาวบาง แขน้ทั้งไว้ เอามาเฉพาะส่วนน้ำ ให้คนไข้นอนลง แล้วเอาน้ำราดหัวช่วยทำให้ไข้ลด
<u>ขนานที่ 3</u>	หญ้าเจ้าชู้ พริกขี้หนูสวน ตาล
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากหญ้าเจ้าชู้ รากพริกขี้หนูสวน ออกทางตาลตัดเป็น 3 ท่อน เอาทั้งหมดมาต้มน้ำรับประทาน
<u>ขนานที่ 4</u>	มะพร้าว หมาก นุ่น
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากมะพร้าวส่วนที่อยู่เหนือดิน รากหมากส่วนที่อยู่เหนือดิน เปลือกของนุ่น ฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย รับประทาน แล้วล้างมือล้างเท้าด้วยน้ำเปล่าเพื่อให้ไข้ลด ห้ามรับประทานมาก จะทำให้ช็อคได้

<u>ขนานที่ 5</u>	ต้นแพ (สาเกาะชือลา)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบแพ ขยี้กับน้ำ แล้วเอามาราดมือ เท้า และอาบ
<u>ขนานที่ 6</u>	กือแตกูรี หน้ำเจ้าชู้ อินทนิ่น้ำ ยาโมะ สมเส็ด (มันปูใหญ่) เตยหอม พิมเสนตัน (นีแล) กระจาย มะฮังเล็ก แปงู ส้านสุมาตรา(ชีโป)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากลือแตกูรี รากหน้ำเจ้าชู้ รากอินทนิ่น้ำ รากยาโมะ รากสมเส็ด รากเตยหอม รากพิมเสนตัน รากกระจาย รากมะฮังเล็ก รากยาโมะ รากแปงู รากส้านสุมาตรา เอาทั้งหมดมาฝนกับกำยาน ใส่น้ำเล็กน้อย แล้วรับประทาน
<u>ขนานที่ 7</u>	นุ่น
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบนุ่นขยี้กับน้ำ โปะศิระชะ ช่วยลดไข้
<u>ขนานที่ 8</u>	ตบเต่าใหญ่
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบขยี้กับน้ำ โปะแก้ไข้ ลดไข้ พร้อมทั้งเป่ากระหม่อม
<u>ขนานที่ 9</u>	เนียงกระรอก รากโชนใหญ่ (ลือแซ) รากน้ำเต้า รากพัก รากศิลา (ชีล่อ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้รากเนียงกระรอก รากโชนใหญ่ รากน้ำเต้า รากพัก รากศิลา เอาทั้งหมดมา ฝนกับกำยาน (กือมีแย) เติมน้ำเล็กน้อย แล้วรับประทาน

67. ลดความดันโลหิต

<u>ขนานที่ 1</u>	จันขาว กำแพงเจ็ดชั้น
<u>วิธีใช้</u>	ไม้จันขาว ไม้กำแพงเจ็ดชั้น สับให้เป็นชิ้นเล็ก ๆ แล้วนำมาอย่างละ 1 กำมือ ต้ม กับน้ำ 4 ขวด 2 ครั้ง ต้มน้ำที่ได้
<u>ขนานที่ 2</u>	มังคาก (คางคก)
<u>วิธีที่ 2</u>	ใช้ใบมังคากขนาดกลาง ไม้แก่หรืออ่อนเกินไป 41 ใบ ต้มกับน้ำ ต้มน้ำ
<u>ขนานที่ 3</u>	ชำแดง ชำขาว ไพล กระจาย เจตมูลเพลิงขาว
<u>วิธีใช้</u>	ใช้หัวชำแดง หัวชำขาว หัวไพล หัวกระจาย รากเจตมูลเพลิงดอกขาว หั่นเป็นชิ้น เล็ก ๆ เอามาต้มสด ๆ กับน้ำ ต้มน้ำ
<u>ขนานที่ 4</u>	มะนาวควาย (ลีมากูบา)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ยอดอ่อนของมะนาวควาย กินแบบกินผัก กินกับน้ำบูดูก็ได้ ใช้แก้ปวดหัวก็ได้ ทำให้เลือดไหลเวียนดี
<u>ขนานที่ 5</u>	กะลิงปลิง
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ใบ กิ่ง ก้าน ราก ของกะลิงปลิง ต้มกับน้ำ ต้มน้ำ
<u>ขนานที่ 6</u>	กาพุ่ม (กาแฮะ)
<u>วิธีใช้</u>	ใช้ราก ลำต้น ใบ ของกาพุ่ม ตากแดดให้แห้ง ต้มน้ำ ต้มลดความดันโลหิต
<u>ขนานที่ 7</u>	เตยหอม
<u>วิธีใช้</u>	เตยหอมทั้งห้า ต้มน้ำดื่มช่วยลดความดันโลหิต

68. ลูกอ๊อดตะบวม

ขนานที่ 1 ช้างแมว
วิธีใช้ เอาลูกสุกของช้างแมวมาฝน ใส่น้ำปูนกินกับหมาก ทาแก้ลูกอ๊อดตะบวม

69. วัณโรค

ขนานที่ 1 บลึงนา น้ำผึ้ง
วิธีใช้ ใช้บลึงนาตากแดด คั่วจนกรอบ ตำให้ละเอียด ห่อด้วยผ้าขาวบาง มัดให้แน่น แช่ในน้ำผึ้งรวง 7 วัน รับประทานน้ำผึ้ง ต้องมีการทอุงคาลาด้วย **เวลาเตรียมต้องระวังไม่ให้ลมหายใจรดลงหม้อในขณะที่เตรียม**

70. หนองใน

ขนานที่ 1 พ้อ จมูกหมูป่า
วิธีใช้ นำจมูกหมูป่ามาล้าง แล้วเอาจมูกหมูป่าล้าง และยอดพ้อมาฝนกับกันอ่าง เอา พันสีนแดงขีดกากบาทบนกันอ่าง ใส่น้ำเล็กน้อย แล้วดื่ม น้ำที่ได้

71. หย่านมเด็ก

ขนานที่ 1 หญ้าปริก
วิธีใช้ ใช้ใบ ดอก ราก ของหญ้าปริก ขยี้แล้วทาหน้าอกเพื่อให้ลูกหย่านม

72. หอบในเด็ก

ขนานที่ 1 ใผ่ป่า(ใผ่นาม) ปลวกที่ขึ้นบนต้นไม้ที่ไม่เป็นพิษ
วิธีใช้ ตัดปลวกที่ขึ้นอยู่บนต้นไม้ที่ไม่เป็นพิษแล้วห่อด้วยผ้า ต้มกับตาใผ่ป่า ดื่มน้ำที่ต้ม

73. หอบเรื้อรัง

ขนานที่ 1 หนั่งหมี่ น้ำผึ้ง
วิธีใช้ ใช้หนั่งหมี่ บดให้ละเอียด ละลายกับน้ำผึ้งรวง แล้วรับประทานน้ำผึ้ง

74. หืด หอบ

ขนานที่ 1 กำแพง 9 ชั้น จันแดง
วิธีใช้ ไม้กำแพง 9 ชั้น ไม้จันแดง สับให้เป็นชิ้น แล้วนำมาอย่างละ 1 กำมือ ต้มน้ำดื่ม

ขนานที่ 2 เสม็ดขาว
วิธีใช้ ตัดลำต้นเสม็ดขาวให้เป็นท่อน แล้วแขวนไว้ในแนวตั้ง รองรับน้ำที่หยดออกมาจาก ลำต้น แล้วต้มน้ำที่รองได้

75. หนูน้าหนวก

ขนานที่ 1 กกสามเหลี่ยม (เงินรง)

วิธีใช้ ใช้ผลของกกสามเหลี่ยม ฝนกับน้ำ แล้วเอาน้ำที่ได้ไปหยอดใส่หู แก่หูหนูน้าหนวก

ขนานที่ 2 ตู๊กตา (จางาตรี)

วิธีใช้ ใช้ลูกกล้วยของตู๊กตา ฝนกับกายาน ใส่ น้ำเล็กน้อย เอาน้ำหยอดใส่หู แก่หูหนูน้าหนวก

ขนานที่ 3 กระเระร่อนปากเปิด

วิธีใช้ ใช้ใบของกระเระร่อนปากเปิด ฝนกับน้ำ เอาน้ำที่ได้หยอดใส่หู แก่หูหนูน้าหนวก

76. อีสุกอี่ไส

ขนานที่ 1 ตีนนก (ลือแบ)

วิธีใช้ ใช้ส่วนลำต้น สับ นำมา 1 กำมือ ต้มน้ำดื่ม น้ำมีสีเหลือง รากก็ใช้ได้

77. ไอ

ขนานที่ 1 น้ำผึ้ง

วิธีใช้ ต้มน้ำผึ้ง 1 ช้อนโต๊ะในตอนเช้า

รายชื่อพรรณพืชทั้งหมดที่ใช้เป็นสมุนไพร

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
1	กกช้าง	กาแล	<i>Typha angustifolia</i> Linn. (Typhaceae)
2	กกสามเหลี่ยม	เงินรง	<i>Actinoscirpus grossus</i> (L.f.) Goetgh. &D.A.Simpson (Cyperaceae)
3		กาโปบาโกะ	Unknown
4		กาฝากจากต้นมะนาว	Unknown
5		กายูตะ	Unknown
6	กระชาย		<i>Boesenbergia rotunda</i> (L.) Mansf.(Zingiberaceae)
7	กระดุมเงิน	บีแตบรายง	<i>Eriocaulon henryanum</i> Ruhle.(Eriocaulaceae)
8	กระดุกไก่อใหญ่		<i>Chionanthus callophyllus</i> Bl.(Oleaceae)
9	กระท้อน		<i>Sandoricum koetjape</i> (Burm.f) Merr. (Meliaceae)
10	กระท่อม	กะตุง	<i>Mitragyna speciosa</i> (Roxb.)Korth. (Rubiaceae)
11	กระเทียม		<i>Allium sativum</i> Linn. (Alliaceae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
12	กลอย		<i>Dioscorea hispida</i> Dennst. var.hispida(Dioscoreaceae)
13	กล้วย		<i>Musa sapientum</i> Linn.(Musaceae)
14	กล้วยป่า	กล้วยมังคลา	<i>Musa acuminata</i> Colla (Musaceae)
15		กล้วยหิน(ปีแซบาตู)	<i>Musa</i> ap. (Musaceae)
16	กะพ้อ		<i>Licuala paludosa</i> Griff. (Palmae)
17	กะเพรา		<i>Ocimum tenuiflorum</i> Linn. (Labiatae)
18	กะเหรกร้อน ปากเปิด	ปากง	<i>Cymbidium atropurpureum</i> (Lindl.) Rolfe.(Orchidaceae)
19	กันเกรา	ตำเสา	<i>Fagraea fragrans</i> Roxb. (Potaliaceae)
20	กาพุ่ม	กาสะ	<i>Uncaria sclerophylla</i> Roxb. (Rubiaceae)
21	กุ่มบก	ท้าวพันยา	<i>Crateva adansonii</i> DC. (Capparaceae)
22		กุ่มนิงดำ	Unknown
23		กุ่มนิงเหลือง	Unknown
24		กุ่มราบวาโก	Unknown
25		กุ่มวง	Unknown
26		กลางวันกลางคืน	Unknown
27		กือแตกูรี	<i>Sida</i> sp. (Malvaceae)
28		กือเมาะ	Unknown
29		กำแพงแก้ช้	Unknown
30	กำแพงเจ็ดชั้น		<i>Salacia chinensis</i> Linn. (Celastraceae)
31	กำล้งควายถึก	บานเน	<i>Smilax perfoliata</i> Lour. (Smilacaceae)
32	กำยาน	กือมีแย	<i>Styrax benzoides</i> Craib. (Styracaceae)
33		โกล้หอม	Unknown
34		เข้ตาย	Unknown
35	ขนุน		<i>Artocarpus heterophyllus</i> Lam. (Moraceae)
36	ขลุ้		<i>Pluchea indica</i> (L.) Less. (Compositae)
37	ข้าวเม่านก	ปู้ตึงปือรียง	<i>Tadehagi triquetrum</i> (L.) Ohashi (Leguminosae-Papilionoideae)
38	ขมิ้นชัน	ตุ้ม , ต้อมง	<i>Curcuma zedoaria</i> (Berg.) Roscoe. (Zingiberaceae)
39	ขมิ้นเครือ		<i>Arcangelisia flava</i> (L.) Merr. (Menispermaceae)
40	ขมิ้น		<i>Curcuma longa</i> Linn. (Zingiberaceae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
41	ขมิ้นนาง	ชาแระแง	<i>Flemingia macrophylla</i> (Willd.) Prain. (Leguminosae-Papilionoideae)
42		ของ	Unknown
43	ข่า		<i>Alpinia galanga</i> (Linn.) Willd.. (Zingiberaceae)
44	ข่าแดง		<i>Alpinia sp.</i> (Zingiberaceae)
45	ข่าลิง	กู่วะกือตึง	<i>Alpinia conchigera</i> Griff. (Zingiberaceae)
46	ข้าหลวงหลังลาย	กือโมะ	<i>Asplenium nidus</i> Linn. (Aspleniaceae)
47	ข้าวเหนียว		<i>Oryza sativa</i> Linn.. (Gramineae)
48	ขี้กาแดง	ลือนาคาเคาะ	<i>Gymnopetalum intergrifolium</i> Kurz. (Cucurbitaceae)
49	ขี้ใต้	ตุกาบือเน	<i>Decaspermum fruticosum</i> Forst.(Myrtaceae)
50		ขี้หลอม	<i>Homalium sp.</i> (Flacourtiaceae)
51	ขี้เหล็ก		<i>Senna siamea</i> (Lam.) Irwin & Barneby. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
52	เข็มป่า		<i>Ixora cibdela</i> Craib. (Rubiaceae)
53	ครี	หนามกาง	<i>Dalbergia parviflora</i> Roxb. (Leguminosae-Papilionoideae)
54	เครือพุดสาม	เถาคัน	<i>Cayratia trifolia</i> Linn. Domin. (Vitaceae)
55	โคคลาน	กู่เวาะเปรียะ	<i>Croton caudatus</i> Geisel. (Euphorbiaceae)
56	โคลงเคลง	กรูดุ	<i>Melastoma candidum</i> D.Don. (Melastomataceae)
57		โคน	Unknown
58	เงาะ		<i>Nephelium lappaceum</i> L. (Sapindaceae)
59		จุลากอป่าแง	Unknown
60		จันขาว	Unknown
61	จัน		<i>Diospyros decandra</i> Lour. (Ebenaceae)
62		จันแดง	Unknown
63	จันทน์เทศ		<i>Myristica fragrans</i> Houtt. (Myristicaceae)
64	จงกลนี้	บัวแดง	<i>Nymphaea lotus</i> L. var. <i>pubescens</i> Hook.f.&Thomson (Nymphaeaceae)
65	จิกน้ำ		<i>Barringtonia acutangula</i> (L.) Gaertn. subsp. <i>spicata</i> (Bl.) (Lecythidaceae)
66	เจตมูลเพลิงขาว		<i>Plumbago zeylanica</i> Linn. (Plumbaginaceae)
67	เจตมูลเพลิงแดง		<i>Plumbago indica</i> Linn. (Plumbaginaceae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
68	จำปี		<i>Michelia alba</i> DC. (Magnoliaceae)
69	จำปา		<i>Michelia champaca</i> Linn. (Magnoliaceae)
70	ชบา		<i>Hibicus rosa-sinensis</i> L. (Malvaceae)
71	ชมพู่		<i>Syzygium jambos</i> (L.) Alston. (Myrtaceae)
72	ข้าพดู		<i>Piper sarmentosum</i> Roxb. (Piperaceae)
73	ชุมเห็ดเทศ	ฝื่อแลง	<i>Senna alata</i> Linn. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
74	ช้องแมว		<i>Gmelina paniculata</i> H.R.Fletcher. (Labiatae)
75	โชนใหญ่	ลือแซ	<i>Pteridium aquilinum</i> (Linn.) Kuhn. subsp. <i>aquilinum</i> var. <i>wightianum</i> . (J.Agardh) R.M.Tryon. (Dennstaedtiaceae)
76	ชางจีน	รายอกายู	<i>Podocarpus motleyi</i> (Parl.) Dumm. (Podocarpaceae)
77		ชูชะฮาเยอูเต	Unknow
78	ดั่งหวาย		<i>Leea indica</i> (Burm.f.) Merr. (Leeaceae)
79	เด็อย		<i>Coix lachryma-jobi</i> Linn. var. <i>lachryma-</i> <i>jobi</i> (Gramineae)
80	เด็อยไก่	เด็อยไก่ป่า	<i>Madhuca kerrii</i> H.R. Fletcher(Sapotaceae)
81	เด็อยดิน		
82	ดำดง	อิน	<i>Diospyros pubicalyx</i> Bakh. (Ebenaceae)
83	ตะขบควาย	กือกู	<i>Flacourtia jangomas</i> (Lour.)Rausch. (Flacourtiaceae)
84	ตะขบป่า		<i>Flacourtia indica</i> (Burm.f.) Merr. (Flacourtiaceae)
85	ตะไคร้		<i>Cymbopogon citratus</i> Stapf. (Gramineae)
86	ตะลิงปลิง		<i>Averrhoa bilimbi</i> L. (Oxalidaceae)
87	ตังหนใบใหญ่	ยะกั๊ง	<i>Calophyllum teysmannii</i> Miq. var. <i>inophylloide</i> (King.) Stevens. (Guttiferae)
88	ตับเต่าใหญ่		<i>Nymphoides indicum</i> (L.)Kuntze. (Menyanthaceae)
89		ตาไปบือซี	Unknow
90		ตามุงตาลี สเมอสู	Unknow
91	ตาล		<i>Borassus flabellifer</i> Linn. (Palmae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
92	ตีนนก	ลือแบ	<i>Vitex pinnata</i> Linn. (Verbenaceae)
93	ตุ๊กตา	จางาตารี	<i>Bulbophyllum modestum</i> Hook.f. (Orchidaceae)
95	เตยหอม		<i>Pandanus amaryllifolius</i> Roxb. (Pandanaeae)
96	เต่าร้างแดง	จื่อเต็ง	<i>Caryota mitis</i> Lour. (Palmae)
97	แตยอ	กะเขียด	<i>Cinnamomum rhynchophyllum</i> Miq. (Lauraceae)
98		แตะแห้ง	Unknow
99	ตองเต้า	ซาลุงดาโยะ	<i>Mallotus barbatus</i> Mull. Arg. (Euphorbiaceae)
100	เถาอรคณร์	ย่านปด	<i>Tetracera indica</i> (Christm & Panz) Merr. (Dilleniaceae)
101	ทุ	กามูตึง	<i>Rhodomyrtus tomentosa</i> Wight. (Myrtaceae)
102	ทุเรียน		<i>Durio zibethinus</i> Merr. (Bombacaceae)
103	เทียนกิ่ง		<i>Lawsonia inermis</i> Linn. (Lythraceae)
104	เทียนะ		<i>Alstonia spatulata</i> Bl. (Apocynaceae)
105	โทองเทง		<i>Physalis angulata</i> L. (Solanaceae)
106	นมแมว	น้ำนมแมว	<i>Cyathostemma micranthum</i> (A.DC.) J.Sinclair. (Annonaceae)
107	นมสวรรค์	กาโป	<i>Clerodendrum paniculatum</i> L.var. <i>paniculatum</i> . (Labiatae)
108	นุ่น		<i>Ceiba pentandra</i> (L.) Gaertn. (Bambacaceae)
109	น้ำเต้า		<i>Lagenaria siceraria</i> (Molina) Standl. (Cucurbitaceae)
110		น้ำนอง	Unknown
111	เนียงกระรอก		<i>Archidendron</i> sp. (Leguminosae- Mimosoideae)
112	บุกเกลี้ยง	ซาแระ	<i>Amorphophallus bulbifer</i> (Roxb.) Blume . (Araceae)
113	บอระเพ็ด		<i>Tinospora crispa</i> (L.) Miers ex Hook.f. & Thomson. (Menispermaceae)
114		บัวขาว	<i>Nymphaea</i> sp. (Nymphaeaceae)
115	บัวบก		<i>Centella asiatic</i> (Linn.) Urb. (Umbelliferae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
116	ปลาไหลเผือก	ตูแบายมี้, ตูแบายมิง	<i>Eurycoma longifolia</i> Jack. (Simaroubaceae)
117	แปงู		<i>Litsea johorensis</i> Gamble (Lauraceae)
118	ผักขมสวน	บาแยะ	<i>Amaranthus tricolor</i> L. (Amaranthaceae)
119	ผักควาดหัวแหวน	กาจิงบายือ	<i>Sphaeranthus africanus</i> L. (Compositae)
120	ผักบุงเขียว		<i>Ipomoea aquatica</i> Forssk. (Convolvulaceae)
121	ผักบุงแดง		<i>Ipomoea</i> sp. (Convolvulaceae)
122	ผักไผ่	จันทรหอม	<i>Polygonum odoratum</i> Lour. (Polygonaceae)
123	ผักเบ็ดไทย		<i>Alternanthera sessilis</i> (Linn.) DC. (Amaranthaceae)
124	ผักเบ็ดแดง		<i>Alternanthera bettzickiana</i> (Regel) G. Nichols. (Amaranthaceae)
125	ผักเสี้ยนผี		<i>Cleome viscosa</i> Linn. (Capparaceae)
126	ผักหวานบ้าน		<i>Sautopus androgynus</i> Merr. (Euphorbiaceae)
127	ผักหวานช้าง		<i>Cassia sophera</i> Linn. (Fabaceae)
128	ผลเบญจกานี		<i>Quercus infectoria</i> Olivier. (Fagaceae)
129	ไผ่	บุญบุรี	<i>Dendrocalamus</i> sp. (Gramineae)
130	ไผ่ป่า		<i>Bambusa bambos</i> (L.) Voss. (Gramineae)
131	ฝรั่ง		<i>Psidium guajava</i> Linn. (Myrtaceae)
132	ผาด	หว่าหิน	<i>Eugenia muelleri</i> Miq. (Myrtaceae)
133	แฝกเถื่อน	รียง	<i>Themeda villosa</i> (Poir.) A.Camus. (Gramineae)
134	ฝิ่น		<i>Papaver somniferum</i> L. (Papaveraceae)
135	พลับพล่า	เจอนือรา	<i>Microrcos tomentosa</i> Sm. (Tiliaceae)
136	พลับพลึงธาร	หอมบาง	<i>Crinum thaianum</i> J.Schulze.(Amaryllidaceae)
137	พวาน้ำ	ปูละะ	<i>Fagraea racemosa</i> Jack ex Wall. (Potaliaceae)
138		พาทมี	<i>Spatholobus</i> sp. (Leguminosae-Papilionoideae)
139	พิกุล		<i>Mimusops elengi</i> L. (Sapotaceae)
140	พิมเสน	นีแล	<i>Pogostemon cablin</i> (Blanco) Benth. (Labiatae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
141	พริกขี้หนู		<i>Capsicum frutescens</i> Linn. var. frutescens. (Solanaceae)
142	พริกไทย		<i>Piper nigrum</i> Linn. (Piperaceae)
143	พีพวนน้อย	ลาโระ	<i>Uvaria rufa</i> Blume. (Annonaceae)
144	พุทธรักษากินหัว	สาครป้อนา	<i>Canna edulis</i> Ker. Gawl. (Cannaceae)
145	แพ	ซามู , สาเมาะซ็ือรา	<i>Eugenia polyantha</i> Wight. (Myrtaceae)
146	ไพล		<i>Zingiber montanum</i> (Koenig) Link. Ex Dietr. (Zingiberaceae)
147	ฟ้าทะลายโจร		<i>Andrographis paniculata</i> (Burm.f.) Wall. Ex Nees. (Acanthaceae)
148	ฟัก		<i>Benincasa hispida</i> (Thunb.) Cogn. (Cucurbitaceae)
149	มะขาม		<i>Tamarindus indica</i> L. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
150	มะเขือขื่น		<i>Solanum aculeatissimum</i> Jaqc. (Solanaceae)
151	มะเขือพวง		<i>Solanum torvum</i> Sw. (Solanaceae)
152	มังคาก	คางคก	<i>Cynometra malaccensis</i> Meeuwen. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
153	มะนาว		<i>Citrus aurantifolia</i> (Christm.)Swing. (Rutaceae)
154	มะนาวควาย	ลีมากูบรา	<i>Citrus medica</i> Linn. var. medica. (Rutaceae)
155	มะพร้าว		<i>Cocos nucifera</i> var. <i>nucifera</i> (Palmae)
156	มะลิลา		<i>Jasminum sambac</i> (Linn.) Ait. (Oleaceae)
157	มะม่วงหิมพานต์	ยาร่วง	<i>Anacardium occidentale</i> Linn. (Anacardiaceae)
158	มะหน่วย	กะรูวะ , กูรูวะ	<i>Gnetum latifolium</i> Bl. var. <i>funiculare</i> (Bl.) Marker. (Gnetaceae)
159	มะหาด	กำขำ	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenh. (Sapindaceae)
160	มะฮัง		<i>Macaranga griffithiana</i> Muell.Arg. (Euphorbiaceae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
161	มะฮังใหญ่		<i>Macaranga pruinosa</i> (Miq.) Muell.Arg. (Euphorbiaceae)
162	มาลี		<i>Teijsmanniodendron pteropodum</i> (Miq.) Bakh.f. (Verbenaceae)
163	มังคุด		<i>Garcinia mangostana</i> L. (Guttiferae)
164	โมกเครือ	เดื่อยดิน	<i>Aganonerion marginata</i> (Roxb.) G. Don. (Apocynaceae)
165		ยาแต่หิแด	Unknow
166		ยาโมะ	Unknow
167		ยังโงเหา	Unknow
168		รากแม่ขมิ้น	Unknow
169		ลิ่งข่าย	<i>Pandanus</i> sp. (
170	รางจืด		<i>Thunbergia laurifolia</i> Lindl. (Acanthaceae)
171		ราชครู	Unknow
172	ละมุดไทย		<i>Manilkara kauki</i> (L.) Dubard. (Sapotaceae)
173	ลั่นทมขาว		<i>Plumeria obtusa</i> L. (Apocynaceae)
174	ลางสาด		<i>Lansium domesticum</i> Correa. (Meliaceae)
175	ลำเทง	นีดิง	<i>Stenochlaena palustris</i> (Burm.f.) Bedd. (Pteridaceae)
176	ลำโพงกาสลัก		<i>Datura metel</i> Linn. var. <i>fastuosa</i> (Bernh.) Danert. (Solanaceae)
177	ลิเภายุง	ลิบูช็อนิง	<i>Lygodium microphyllum</i> (Cav.)R.Br. (Schizaeaceae)
178	ลิเภาใหญ่	ลิบูบือซา	<i>Lygodium salicifolium</i> Presl. (Schizaeaceae)
179		ว่านข้างซึก	Unknow
180	ว่านพังพอน	อีโก้กูเราะ	<i>Tacca integrifolia</i> Ker-Gawl. (Taccaceae)
181	ว่านหางจระเข้		<i>Aloe vera</i> (L.) Burm.f. (Asphodelaceae)
182	ว่านหมื่นปี	สาวน้อยปะแป้ง	<i>Dieffenbachia seguine</i> J. Schott. var. <i>seguine</i> . (Araceae)
183	ศิลา	ซีลอ	<i>Ilex cymosa</i> Bl. (Aquifoliaceae)
184	สับปะรด		<i>Ananas bracteatus</i> Schult.f. (Bromeliaceae)
185	ส้มกุ่ม		<i>Embelia ribes</i> Burm. (Myrsinaceae)
186	ส้มแขก		<i>Garcinia atroviridis</i> Griff. ex T.Anderson. (Guttiferae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
187	ส้มป่อย		<i>Acacia concinna</i> (Willd.)DC. (Leguminosae-Mimosiodeae)
188	สมเด็จ	มันปู , ซีก๊อ	<i>Glochidion perakense</i> Hook.f. (Euphorbiaceae)
189	สะเตียว	สะตือโย	<i>Ganua motleyana</i> Pierre ex Dubard. (Sapotaceae)
190	สะบ้า	บาลูรู	<i>Entada spiralis</i> Ridl. (Leguminosae-Mimosiodeae)
191	สังขยา	ยาแก	<i>Myristica iners</i> Bl. (Myristicaceae)
192	สาकु	สาฎ	<i>Metroxylon sagus</i> Rottb. (Palmae)
193	ล้านสูมาตว	ซีโป	<i>Dillenia</i> sp. (Dilleniaceae)
194	สาบเสือ	สาบกา	<i>Chromolaena odoratum</i> (L.) R.M. King & H.Rob. (Compositae)
195	สายหยุด	ลาโรเล็ก, โกล้หอม	<i>Desmos chinensis</i> Lour. (Annonaceae)
196	สีพัน	แตดลิง	<i>Arytera littoralis</i> Blume. (Sapindaceae)
197	เส็ง	ปุโระ	<i>Triumfetta bartramia</i> L. (Tiliaceae)
198	เสม็ด	ก๊อแล	<i>Melaleuca cajuputi</i> Powell. (Myrtaceae)
199	เสลดพังพอน	เสลดพังพอนตัวผู้	<i>Barleria lupulina</i> Lindl. (Acanthaceae)
200	สบู่แดง	หงส์เทศ	<i>Jatropha gossypifolia</i> L. (Euphorbiaceae)
201	ว่านหอมแดง		<i>Eleutherine americana</i> (Aubl.) Merr. (Iridaceae)
202	หนาด		<i>Inula polygonata</i> DC. (Compositae)
203	หมาก		<i>Areca catechu</i> L. (Palmae)
204	หมากอ่อน		<i>Shorea singkawang</i> (Miq.) Miq. (Dipterocarpaceae)
205	หญ้าเจ้าชู้	มูจี้	<i>Chrysopogon aciculatus</i> (Retz.) Trin. (Gramineae)
206	หญ้าปริก		<i>Leucas zeylanica</i> (Linn.) R.Br. (Labiatae)
207	หญ้าถอดปล้อง	ยูโระ	<i>Hymenachne acutigluma</i> (Steud.) Gilliland. (Gramineae)
208		หญ้ายาหนอน	Unknow
209	หญ้าหนุตัน		<i>Dianella ensifolia</i> (Linn.) DC. (Phormiaceae)
210	หญ้าแห้วหมู		<i>Cyperus rotundus</i> L. (Cyperaceae)

ลำดับที่	ชื่อสามัญ	ชื่อท้องถิ่น*	ชื่อพฤกษศาสตร์
211	หญ้าหนวดแมว		<i>Bulbostylis barbata</i> (Rottb.) C.B. Clarke. (Cyperaceae)
212		หมัด	<i>Cleistocalyx nervosum</i> (DC.) Costerm. (Myrtaceae)
213	ห่อข้าวสีดา		<i>Platynerium coronarium</i> (Koen) Desv. (Polypodiaceae)
214	หอม	หอมแดง	<i>Allium ascalonicum</i> L. (Alliaceae)
215	หัวร้อยรู		<i>Hydnophytum formicarum</i> Jack. (Rubiaceae)
216	หลุมพอ	ลาบา	<i>Intsia palembanica</i> Miq. (Leguminosae-Caesalpinioideae)
217	หูกวาง		<i>Terminalia catappa</i> Linn. (Combretaceae)
218	เห็ดถั่วแดง		(Sarcoscyphaceae)
219		เหล็กทองแดง	<i>Smilax</i> sp. (Smilacaceae)
220	อินทนิลน้ำ	บองอ	<i>Lagerstroemia speciosa</i> (L.) Pers. (Lythraceae)
215	อ้ายป่าว	มีโยะปือรู	<i>Stemonurus secundiflorus</i> Bl. (Icacinaceae)
221		อีเทานางรุ่ง	Unknow
217	อ้อย		<i>Saccharum officinarum</i> L. (Gramineae)
222	เอื้องลิลา	เหล็กนางยอง	<i>Corymborkis veratifolia</i> (Reinw.) Blume. (Orchidaceae)

* เป็นชื่อพรรณไม้ที่เรียกโดยหมอพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างจากชื่อสามัญ

Unknow เป็นชื่อพรรณไม้ที่ไม่สามารถตรวจสอบชื่อทางพฤกษศาสตร์ได้

สิ่งที่ควรรู้เกี่ยวกับการใช้ยาสมุนไพร

1. ยาใดไม่เคยรับประทานมาก่อน ควรเริ่มรับประทานจากขนาดน้อย ๆ ก่อน หากไม่เกิดอาการ ผิดปกติหรืออาการแพ้ จึงรับประทานยานั้นตามขนาดที่กำหนด
2. อย่าใช้ยาเข้มข้นเกินขนาดที่กำหนด เช่น ยาระบุน้ำให้ดื่มรับประทานต่างน้ำ ก็ไม่ควรไปใช้ดื่มเดียว รับประทาน
3. ผู้ที่อ่อนเพลียมาก เด็กอ่อน คนชรา ห้ามใช้ยามาก เพราะความต้านทานของร่างกายมีน้อยกว่าคน ปกติ อาจเกิดพิษได้ง่าย
4. หากรับประทานยาแล้ว 1 วัน อาการไม่ดีขึ้น ควรเปลี่ยนยา ส่วนโรคเรื้อรัง เช่น หืดหอบ โรค กระเพาะ ให้ใช้ยาไปประมาณ 1 สัปดาห์ หากอาการไม่ดีขึ้นต้องเปลี่ยนยา
5. ก่อนใช้ยา ต้องรู้ข้อห้ามในการใช้ยาเสียก่อน เช่น หญิงมีครรภ์ห้ามใช้ ผู้เป็นโรคหัวใจ โรคความดันโลหิตต่ำห้ามรับประทาน เป็นต้น

หากเกิดอาการแพ้ยา เช่น มีผื่นขึ้นตามตัว คลื่นไส้ ใจสั่นหรือรู้สึกคล้ายหัวใจจะหยุดเต้น ปัสสาวะ เหลือง เป็นต้น ให้หยุดรับประทานยาดังกล่าว หากหยุดแล้วอาการหายไป อาจทดลองใช้ยานั้นอีกครั้งหนึ่ง ถ้าเกิดอาการเช่นเดิมอีก ควรหยุดยาเด็ดขาดแล้วไปใช้ยาอื่นแทน แต่ถ้าอาการแพ้เกิดขึ้นรุนแรงควรไปพบ แพทย์ทันที

คำนิยม

ผู้วิจัยขอขอบคุณโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่ได้สนับสนุนงบประมาณ เพื่อการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ขอขอบคุณคุณเชาวลิต อรุณีพัฒน์พงศ์ คุณสมชัย เบญจชย คุณมานะนทร์ บุญยานันต์ คุณอรดา เจราหวัง คุณสมาน กุ่มมุดอ คุณสมพงษ์ รักษาศรี คุณทฤษฎีชัย ฤทธิช่วย รวมทั้งเจ้าหน้าที่ของศูนย์ศึกษาและวิจัยป่าพุทไธสง อำเภอสหัสโก-ลก จังหวัดนราธิวาส ทุกท่านที่มีส่วนช่วยในงานวิจัยครั้งนี้ และขอขอบคุณคุณพาโชค พุดจา ส่วนพฤกษศาสตร์ป่าไม้ สำนักวิชาการป่าไม้ ที่ได้ช่วยตรวจสอบชื่อพฤกษศาสตร์ในครั้งนี้ด้วย

บรรณานุกรม

- กองค้นคว้า ,กรมป่าไม้ . ไม้และของป่าบางชนิดในประเทศไทย. 2526. สมาคมป่าไม้แห่งประเทศไทย ,
กรุงเทพฯ. 473 หน้า.
- จำลอง เพ็งคล้าย , พลิต นิยมธรรม และวิวัฒน์ เอื้อจิรกาล. พรรณไม้ป่าพรุ จังหวัดนราธิวาส. 2534.
สมบุญการพิมพ์ , กรุงเทพฯ. 368 หน้า.
- เต็ม สมิตินันท์. 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย. บริษัทประชาชนจำกัด , กทม . 814 หน้า.
- ธวัชชัย สันติสุข และคณะ. 2538. สวนจิตรดดา พฤษชาพรรณ. บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด (มหาชน) ,
กรุงเทพฯ. 293 หน้า.
- นันทวัน บุญยะประภัศณ และคณะ . 2541. สมุนไพร ไม้พื้นบ้าน. บริษัทประชาชน จำกัด , กรุงเทพฯ .
640 หน้า.
- นันทวัน บุญยะประภัศณ และคณะ . 2541. สมุนไพร ไม้พื้นบ้าน. บริษัทประชาชน จำกัด , กรุงเทพฯ .
640 หน้า.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2539. เห็ดกินได้และเห็ดมีพิษในประเทศไทย . บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง จำกัด , กทม.
หน้า . 86
- วัชรวิ ประชาศรัยสรเดช . 2542. . ผักพื้นเมือง เหนือ ใต้ อีสาน . กรมวิชาการเกษตร . 81 หน้า.
- สถาบันการแพทย์แผนไทย . 2539. สถานภาพและทิศทางการวิจัยการแพทย์แผนไทย. โรงพิมพ์องค์การ
สงเคราะห์ทหารผ่านศึก , กทม . หน้า 5 – 149.
- สุรีย์ ภูมิภมร และคณะ . 2540 . ไม้เอนกประสงค์กินได้. บริษัทเฟื่องฟ้าพริ้นติ้ง จำกัด , กรุงเทพฯ. 485 หน้า.
- สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ . 2540 . ไม้เอนกประสงค์กินได้. บริษัทเฟื่องฟ้าพริ้นติ้ง จำกัด , กทม .
490 หน้า.